

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Факультет соціології
Кафедра галузевої соціології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«РІВЕНЬ ЗАДОВОЛЕНОСТІ СТУДЕНТІВ НАВЧАЛЬНИМ ПРОЦЕСОМ В
КИЇВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ЗА
РЕЗУЛЬТАТМИ МОНІТОРИНГОВИХ ОПИТУВАНЬ UNIDOS»**

Спеціальність: 054 «Соціологія»

Освітня програма «Соціологія»

Освітній ступінь: магістр

Кваліфікація: магістр соціології

Авторка:

Кравчук Дарина Артемівна,
студентка магістратури

Науковий керівник:

Чепак Валентина Василівна,
доктор соціологічних наук, професор

Магістерська робота допущена до захисту

рішенням кафедри *галузевої соціології*

Протокол № _____ від «___» _____ 202__ р.

Зав. кафедри _____ доц. Безрукова О.А.

підпис

Київ 2021

Реєстрація

номер

дата

підпис лаборанта кафедри**Рекомендовано****до захисту**

підпис наукового

керівника

ініціали, прізвище наукового керівника**Результат захисту**

оцінка

дата захисту**Голова ЕК**

підпис

ініціали, прізвище**Члени ЕК**

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище**Секретар ЕК**

ЗМІСТ	
АНОТАЦІЯ	4
Вступ	6
Розділ 1. Теоретичні засади дослідження процесу освіти в соціології	
1.1 Соціологічна спадщина та сучасні дослідження освіти	10
1.2 Соціологічні інтерпретації навчання як соціального процесу	16
1.3 Організація навчального процесу в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка	20
Висновки до розділу 1	24
Розділ 2. Задоволеність навчальним процесом в соціологічній інтерпретації	
2.1 Фактори задоволеності студентів навчальним процесом з точки зору соціології освіти	27
2.2 Специфіка проведення моніторингового опитування UNIDOS з метою дослідження задоволеності студентів різними сферами студентського життя	32
Висновки до розділу 2	37
Розділ 3. Соціологічне дослідження рівня задоволеності студентів навчальним процесом (за результатами моніторингового опитування UNIDOS)	
3.1 Специфіка методу вторинного аналізу в соціології	38
3.2 Динаміка зміни рівня задоволеності студентів навчальним процесом у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за результатами різних хвиль моніторингового опитування UNIDOS	42
Висновки до розділу 3	57
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	59
Список використаних джерел	63
Додатки	

АНОТАЦІЯ

Кравчук Д. Рівень задоволеності студентів 2-6 курсів навчальним процесом в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за результатами моніторингових опитувань UNIDOS. – На правах рукопису.

Магістерська робота за спеціальністю 054 – Соціологія. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, кафедра галузевої соціології. – Київ, 2021. – 86 с., список джерел з 52 найменувань, 4 додатки.

Магістерська робота присвячена дослідженню задоволеності студентів різними аспектами навчального процесу в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. За допомогою вторинного аналізу результатів моніторингових опитувань UNIDOS за 2014, 2016, 2018 і 2019 роки, які присвячені дослідженню різних сфер студентського життя в університеті, ми проаналізували зміну задоволення студентами різними аспектами навчального процесу: розклад занять, робота викладачів, ставлення викладачів до студентів, наявність та стан технічного обладнання, культурно-розважальна сфера та розмір стипендії.

Ключові слова: навчальний процес, навчання, освіта, заклад вищої освіти, студент, задоволеність студентів.

SUMMARY

Kravchuk D. Level of satisfaction of 2nd-6th year students with the educational process at Taras Shevchenko National University of Kyiv according to the results of UNIDOS monitoring surveys. – Manuscript.

Master's thesis on speciality 054 – Sociology. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Department of Branch Sociology. – Kyiv, 2021. – 86 p., 52 sources, 4 appendices.

The master's thesis is devoted to the study of student satisfaction with various aspects of the educational process at the Taras Shevchenko National

University of Kyiv. Using a secondary analysis of the results of UNIDOS monitoring surveys for 2014, 2016, 2018 and 2019, which are devoted to the study of various areas of student life at the university, we analyzed the change in student satisfaction with various aspects of the educational process: class schedule, teachers, teachers and the condition of technical equipment, cultural and entertainment sphere and the size of the scholarship.

Key words: educational process, training, education, institution of higher education, student, student satisfaction

Вступ

Інститут освіти є одним із найдавніших та найнеобхідніших соціальних інститутів для стабільного розвитку суспільства. Саме інституціоналізація освіти стала однією з передумов переходу від первісного ладу до соціально диференційованого суспільства. Необхідність в інституціоналізації освіти полягала, насамперед, у передачі знань, вмінь та навичок від покоління до покоління. [Вороненко, 2010: с. 61] На сьогоднішній день інститут освіти також посідає одну із передових позицій серед соціальних інститутів. Це, на нашу думку, зумовлено тим, що прогрес – технологічний, науковий, соціальний – неможливий без відповідної якості освіти.

Оскільки освіта виконує важливі функції для багатьох сучасних суспільств, такі як соціалізація, виховання, передача культурної спадщини, цінностей, традицій, забезпечення життєво-важливих установ кваліфікованими кадрами та має багато інших значимих призначень, її необхідно досліджувати як елемент соціальної системи. Соціологія освіти є саме тією галуззю соціології, яка досліджує освіту як соціальний інститут, її взаємозв'язок з іншими соціальними інститутами, функції та вплив на розвиток людського капіталу.

Задля того, щоб дослідити ефективність інституту освіти у будь-якому суспільстві з точки зору соціології, необхідно оцінити соціальне середовище, ціль отримання освіти, установки тих, хто вчиться, та тих, хто вчить, а також визначити споживачів освіти та стейкхолдерів – зацікавлених осіб, які прагнуть отримати кваліфіковані кадри. З точки зору соціології, будь-який аспект освіти має досліджуватися саме з такої позиції.

Отже, проведення соціологічних досліджень освіти полягає у визначенні особливостей основних соціальних закономірностей функціонування освіти як соціального інституту, взаємодії його підсистем,

а також системи освіти та її підсистем із суспільством. [Марущенко, 2015: с. 11]

Варто зазначити, що сучасні соціологічні дослідження можна поділити на наступні групи, кожна із яких має власний предмет і мету дослідження:

- *дослідження на макрорівні* спрямовані на дослідження освіти як соціального інституту та його функціонування у суспільстві (ефективності виконання своїх функцій), на пошук взаємодії між інститутом освіти та іншими соціальними інститутами (наприклад, з інститутом сім'ї, держави, армії тощо) та на визначення місця освіти в житті певної соціальної групи;
- *дослідження на мікрорівні* має на меті дослідити взаємодію суб'єктів освітнього процесу, особливості комунікації між ними та особливості сприйняття різноманітних освітніх практик.

Що стосується об'єкту соціологічних досліджень, присвячених освіті, то більшість вчених визначає його як **освіта як соціальне явище**, а також індивіди та їх взаємоорганізація в рамках освітньої системи, соціальні зв'язки, що виникають під час отримання освіти. Об'єктом соціологічних досліджень також можуть виступати безпосередні учасники навчального процесу, наприклад, учні, студенти, викладачі, адміністративний персонал, що підтримує освітню діяльність. [Гиденс, 2015: с. 550]

Велика кількість закладів вищої освіти конкурує один із одним і намагається привабити найталановитіших абітурієнтів. Однак оскільки абітурієнти та студенти комунікують один із одним вживу та у соціальних мережах, останні можуть передавати позитивні, нейтральні або негативні враження стосовно того або іншого аспекту навчального процесу. Після отримання такої інформації абітурієнти можуть приймати рішення стосовно подачі документів у певний заклад вищої освіти. Саме тому,

актуальними наразі є соціологічні дослідження освітнього процесу у закладі вищої освіти, які допоможуть визначити рівень задоволеності студентів аспектами навчального процесу та їх ставлення до поточних проблем, які мають місце в університетському середовищі. Отже, зазвичай такі дослідження проводяться на замовлення адміністрації закладу вищої освіти з метою дослідження різних сфер студентського життя. Після отримання та глибинного аналізу відповідей респондентів, які виступають суб'єктами освітнього процесу, виконавчий орган закладу вищої освіти має змогу прийняти рішення про внесення змін, спираючись на достовірні дані. Такі дослідження можуть проводитися і для викладацького складу закладу вищої освіти.

Студенти факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка в рамках проходження навчальної практики проводять моніторингове дослідження UNIDOS починаючи з 2009 року. Його мета полягає у визначенні ставлення студентів різних курсів та факультетів до подій, що відбуваються в університеті, до умов навчання, оцінки якості отриманої освіти.

Щороку після проведення польового етапу студенти 3-го та 4-го курсів разом із науковими керівниками та лабораторією з прикладних досліджень кафедри методології та методів соціологічних досліджень узагальнюють отримані результати та складають звіти. Однак на сьогоднішній день у рамках моніторингових досліджень UNIDOS не проводилося порівняння поточних хвиль із попередніми задля відстеження змін ставлення студентів до різних сфер студентського життя у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

У рамках написання даної магістерської роботи ми хочемо висловити подяку Горбачику Андрію Петровичу – основоположнику моніторингових опитувань UNIDOS, який надав повну інформацію стосовно особливостей проведення опитувань починаючи з 2009 року, а також їхньої методології,

яка до сьогоднішнього дня не прописана у друкованих та електронних джерелах.

У даній магістерській роботі ми виявимо фактори, що впливають на рівень задоволеності студентів отриманою освітою та здійснимо аналіз з метою порівняння відповідей респондентів моніторингового дослідження UNIDOS за хвилі 2014, 2016, 2018 та 2019 рр., а саме блоку питань щодо задоволеності студентів різними аспектами навчального процесу.

Отже, **об'єктом** даної роботи є задоволеність студентами навчальним процесом.

Предметом роботи є рівень задоволеності навчальним процесом студентів 2-6 курсів Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Метою є дослідження динаміки зміни рівня задоволеності навчальним процесом студентів 2-6 курсів Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Завдання цієї роботи полягали у тому, щоб:

- Прописати основні ідеї досліджень освіти в працях соціологів;
- Здійснити соціологічну інтерпретацію навчання як соціального процесу;
- Здійснити огляд навчального процесу на прикладі Київського національного університету імені Тараса Шевченка у роки незалежності;
- Виявити фактори, що впливають на рівень задоволеності студентів навчальним процесом;
- Описати специфіку проведення моніторингового опитування UNIDOS;
- Дослідити динаміку змін рівня задоволеності студентів 2-6-х курсів Київського національного університету імені Тараса Шевченка навчальним процесом.

Розділ.1 Теоретичні засади дослідження процесу освіти в соціології

1.1 Соціологічна спадщина та сучасні дослідження освіти

Дослідженням освіти як соціального явища займалися дослідники з різних країн світу протягом століть. Однак після проведення детального аналізу різноманітних джерел ми дійшли висновку, що саме соціальну функцію освіти почали вивчати наприкінці 19 – початку 20 століття. [Кройтор, 2017]

Один із засновників соціології як науки, французький дослідник Еміль Дюркгейм, був серед перших, хто звернув увагу на необхідність дослідження соціальної функції освіти. У своїх працях «Соціологія освіти» та «Моральна освіта» він досліджував соціальні цінності у стабільному розвитку суспільства, а також яким чином навчальні установи доносять ці соціальні цінності до суб'єктів освіти, у даному випадку до учнів та студентів. Крім того, Еміль Дюркгейм аналізував функції виховання та освіти, намагався визначити взаємозалежність інституту освіти з іншими соціальними інститутами, а також його роль у соціальних змінах.

Що стосується дослідження виховання та освіти, то дослідник наголошував, що ці поняття слід розглядати та досліджувати як соціальні факти, які, в свою чергу, є предметом соціології як науки. Для того, щоб дослідити соціальні факти, на його думку, необхідно використовувати соціологічні методи. Еміль Дюркгейм зазначав, що поняття виховання та освіта мають тісний зв'язок із поняттям соціалізація, виступаючи засобами останнього. [Зайцева, 2004, с. 78]

Досліджуючи процес освіти, французький соціолог підкреслював, що його треба розглядати з точки зору здійснення вкладу в збереження соціального порядку. Це полягатиме в тому, щоб з ранніх років навчити

людину прислуховуватися до дисципліни, яка має характер влади. Саме в це, на його думку, сприятиме становленню особистості у суспільстві.

Окрім Еміля Дюркгейма, значний внесок у прогрес соціології освіти як галузі соціології здійснили такі дослідники, як Макс Вебер, П'єр Бурд'є, Карл Маннгейм та багато інших.

Наприклад, Макс Вебер так само, як і Еміль Дюркгейм, досліджував освіту з точки зору її можливостей впливу на світогляд індивідів і передачі цінностей та культурної спадщини від покоління до покоління. Інститут освіти, на думку обох дослідників, виконує важливу функцію передачі знань з обраної спеціальності. Тобто, індивід, що отримує знання у навчальному закладі, зможе в подальшому передавати ці знання.

Однак не слід вважати погляди Еміля Дюркгейма та Макса Вебера ідентичними. Причиною тому є те, що перший був впевнений в існуванні єдиного «ідеалу», який може підтримувати цілісність усього суспільства, в той час як другий вважає, що у сучасному світі не може існувати єдиної «ідеальної» моделі: «Справжнє може не бути прекрасним і ... щось істинно лише остільки, оскільки воно не дуже добре, не священне і не добро» [Вебер, 1990: с. 726]. Можна сказати, що Макс Вебер мав більш раціональний погляд на функції освіти як соціального інституту та загалом на її дослідження.

Варто зазначити, що саме німецький дослідник Макс Вебер виокремив соціологію освіти у спеціалізовану галузь. Соціальна дія, на його думку, має бути орієнтованою на суспільство. Тому, можна зробити висновок, що вона безпосередньо пов'язана із рівнем розвитку суспільства та грамотністю здобувачів освіти.

Розглядаючи поняття раціоналізації у своїх роботах, Макс Вебер також наголошував на тому, що саме через покращення якості освіти, повсякденне життя суспільства, яке полягає у виробництві, домашньому побуті та управлінні, стає все більш продуктивним. Визначну роль тут

відіграє сам прогрес науки. Німецький дослідник запевняє, що розробка технологій, наприклад, більш зручних робочих інструментів, також винайдення нових методів мислення є заслугою саме покращення якості освіти.

Німецький та британський філософ Карл Маннгейм вважається одним із основних засновників соціології знання. У своїх роботах «Діагноз нашого часу» та «Ідеологія та утопія» він зазначав, що освіта виступає засобом подолання суперечностей у суспільстві та розв'язання соціальних проблем. Він вважав, що здобуття освіти допомагає здійснювати контроль та вплив на поведінку соціальних груп. На відміну від дослідників, які були зазначені вище, Карл Маннгейм описав таку соціальну функцію освіти, як створення специфічної соціальної групи, а саме творчої інтелігенції. На думку дослідника, функції цієї групи в подальшому полягатимуть в демократизації освіти та інших сфер життя суспільства.

Варто зазначити, що як і Макс Вебер, Карл Маннгейм також виступає проти ідеологізації освіти. Він вважає, що основним завданням соціології знання може бути аналіз соціально-історичної обумовленості мислення – як теоретичного, так і повсякденного – та в розробці вчення про «позатеоретичні умови знання». Аналізуючи марксистське поняття ідеології, він вирізняє в ньому два відмінних значення: «часткова» ідеологія виявляється там, де наявне більш-менш усвідомлене перекручування фактів, продиктоване соціальними інтересами суб'єкта; «тотальна» ідеологія відображає своєрідність усієї структури свідомості цілої соціальної групи, класу або навіть епохи. [Манхейм, 1994: с. 105]

На його думку, можна виокремити наступні типи колективних уявлень:

- міркування творчої інтелігенції – «ідеологія»;
- міркування нижчих верств суспільства – «утопія».

На мою думку, такий розподіл може пояснюватися тим, що представники творчої інтелігенції, які отримали якісну освіту, можуть критично оцінювати інформацію та події, що відбуваються у світі, в той час як нижчі верстви суспільства схильні довіряти всій інформації, яку вони отримують від «лідерів думок».

Французький соціолог П'єр Бурдьє розглядав освіту як культурний капітал. Вперше дане поняття було представлено у його праці «Нарис теорії практичної дії» та трактувалося як певна кількість знань, вмінь, навичок, здібностей, отриманих протягом життя, які використовуються індивідом з метою здійснення відповідної соціальної діяльності. Саме культурний капітал зумовлює набуття індивідом соціального статусу. Що стосується «джерела» культурного капіталу, то їм зазвичай виступає родина, клас, колеги та загалом найближче соціальне оточення. [Бурдьє, 2004, с. 186]

Розглядаючи освіту у своїх роботах, П'єр Бурдьє зазначає, що саме вона виступає механізмом, який закріплює систему розподілення владних позицій. Також саме вона в першу чергу відображає процеси, що пов'язані з набуттям культурного капіталу.

На мою думку, культурний капітал, особливо у минулі часи, був розподілений нерівномірно між індивідами починаючи з дитинства. Адже, перший внесок у власний культурний капітал вони отримували від своїх батьків, які, в свою чергу, могли не мати змоги забезпечити їх знаннями та можливістю здобуття освіти. На сьогоднішній день існує більше можливостей, стипендіальних програм, грантів для талановитих учнів та студентів, які не мають при цьому високого соціального статусу, для здобуття якісної освіти.

У середині ХХ століття найбільший внесок у соціологію освіти здійснив американський соціолог Толкотт Парсонс. Найважливішою функцією освіти як соціального інституту він вважав саме соціалізацію. Під

час проведення досліджень навчальних установ він дотримувався системного підходу.

На сьогоднішній день однією із найвизначніших праць Толкотта Парсонса в рамках соціології освіти є «Шкільний клас як соціальна система, деякі функції в Американському суспільстві». Її ідея полягала в тому, що шкільний клас у даному випадку виступає як своєрідна соціальна система, де індивід, що включений в неї, а також культурне середовище формують такі елементи соціальної дії:

- 1) акторів;
- 2) соціальну ситуацію;
- 3) організацію дії.

Таким чином, американський соціолог аналізує поведінку індивідів («акторів»), які під час виконання певних дій орієнтуються на інших. Якщо брати до уваги приклад із шкільним класом, який, на думку Парсонса, є соціальною системою, то акторами в даному випадку виступають учні та викладачі – між ними відбувається взаємодія. Отже, автор проводить аналіз функцій шкільного класу по відношенню до освітньої системи, а саму освітню систему – по відношенню до усього суспільства. Також слід звернути увагу на те, що індивіди під час народження отримують певний соціальний статус. Потрапляючи у школу (шкільний клас) вони спочатку мають однакове положення та рівні можливості стати «лідером», однак через деякий час вони починають орієнтуватися на свій набутий статус, наприклад, відмінник ніколи не пропустить урок і т.п.

Однак Парсонс зазначає, що у системі освіти можуть виникати конфлікти. Якщо індивід має високий рівень знань, але в той же час низький соціальний статус, то заради уникнення конфлікту із іншими учнями, він може обмежити власні результати.

Дослідженням освіти у 20 столітті також займався видатний американський соціолог Питирим Сорокін, який є основоположником

теорії соціальної стратифікації і соціальної мобільності. Отже, інститут освіти він також розглядав з точки зору даних теорій. На думку дослідника, даний соціальний інститут, як і інші соціальні інститути, такі як армія, церква тощо, є різними залежно від країни та часу, однак у будь-якому вигляді існували завжди. Він зазначав, що вони «така ж невід'ємна частина соціального агрегату, як органи, які контролюють систему кровообігу в складному біологічному організмі». [Сорокин, 1992: с. 100] Цим порівнянням Пилип Сорокін ще раз підкреслює важливість соціальних інститутів для всього суспільства.

Розглядаючи освіту як фактор культурної динаміки, П. Сорокін торкнувся цілого спектру проблем, які є актуальними і в сучасній соціокультурній ситуації: соціальні функції освіти, взаємозв'язок освіти і інтенсивності творчості культурних цінностей, роль освіти у формуванні типових рис особистості, проблема виробництва інтелектуальної еліти, криза класичної педагогічної моделі, моральний компонент в освіті та ін.

Також, варто зазначити, що у 1960-70 роки у країнах Західної Європи та Північної Америки інтерес до дослідження навчання як соціального процесу почав стрімко зростати, адже він саме ефективно та якісно навчання може в подальшому стати чинником, який дозволить подолати культурну та економічну відсталість. [Зайцева, 2004, с. 78]

1.2 Соціологічні інтерпретації навчання як соціального процесу

Перед тим як перейти до розгляду та детального аналізу навчання як соціального процесу, ми вважаємо, що необхідно визначити його місце у соціології освіти.

Існує велика кількість підходів до дослідження освіти у соціології, підтвердженням чого виступають вищезазначені дослідження класиків. Ті підходи, які є актуальними на сьогоднішній день, допомагають нам усвідомити, що може виступати об'єктом та предметом як відображення знань. Отже, об'єктом може виступати освіта як соціальна система, яка характеризується тісним взаємозв'язком із різноманітними освітніми підсистемами, такими як:

- дошкільна;
- шкільна;
- вища;
- допрофесійна;
- професійна та інші.

Варто зазначити, що об'єктом також може виступати не лише певна система освіти, але й інформація про неї, як об'єктивна, так і суб'єктивна, що збирається за допомогою методів соціологічних досліджень, зокрема – аналізу документів.

У разі, якщо об'єктом освіти є освіта як система та інформація про неї, то її предметом – освіта як соціальний інститут. Однак інституціональний підхід до освіти вимагає конкретизації. Згідно з ним під освітою можна розуміти стійку форму організації громадського життя та спільної діяльності людей, включаючи спільність осіб та організацій, наділених владою та матеріальними засобами для здійснення визначених норм та принципів, соціальних функцій та ролей, управління та соціального контролю, в процесах, які здійснюються навчання, виховання, розвиток та

соціалізація особистості з подальшим оволодінням професією, спеціальністю, кваліфікацією.

Процес навчання (або навчальний процес) – це сукупність послідовних і взаємопов'язаних дій учителя і учнів, спрямованих на забезпечення свідомого і міцного засвоєння системи наукових знань, умінь і навичок, формування вміння використовувати їх у житті, на розвиток самостійності мислення, спостережливості та інших пізнавальних здібностей учнів, оволодіння елементами культури розумової праці і формування основ світогляду. [Зайченко, 2016]

Навчальний процес також зумовлює науковий, технологічний, економічний та соціальний прогрес адже задовольняє відповідні потреби суспільства. На сьогоднішній день існують найрізноманітніші системи навчання, кожна із яких є найоптимальнішою для певної місцевості та громадян. Такі системи і складають у подальшому загальну систему освіти.

Таким чином, аналізуючи навчальний процес, можна дійти висновку, що він включає в себе:

- 1) рівень можливостей індивіда сприймати, мислити, запам'ятовувати, уявляти (пізнавальний процес);
- 2) здатність індивіда мотивувати себе виконувати дії, змінювати ставлення до певних явищ (емоційна сфера);

Однак варто зазначити, що навчальний процес характеризується не лише здатністю індивіда пізнавати та виконувати щось самостійно, але й засвоювати інформацію від іншого індивіда. Саме цим навчальний процес і відрізняється від індивідуальної можливості і здібності самостійно засвоювати знання.

Питання щодо включення навчального процесу та дослідження його особливостей відповідно до місця знаходження та специфічних рис суб'єктів освіти залишається відкритим і на сьогоднішній день є предметом дискусій серед дослідників. Наприклад, дослідник Г.Е. Зборовський

вважає, що структура і методи дослідження та структура навчального процесу знаходяться на перетині предметів таких дисциплін як педагогіка та психологія. Саме тому прихильники такого погляду стверджують, що включення навчального процесу до предметної області соціології освіти є помилковим рішенням.

З іншого боку, В.Я. Нечаєв – автор соціокультурного підходу у соціології освіти та інші науковці схиляються до думки, що навчальний процес слід обов'язково досліджувати в рамках соціології освіти, оскільки він є значимий для всього інституту освіти. На мою думку, представники обох позицій мають рацію: дійсно, навчальний процес може бути предметною областю суміжних до соціології дисциплін і також він є ключовим поняттям соціології освіти, адже він спрямований на реалізацію освіти.

Досліджуючи праці класиків соціології освіти, можна дійти висновку, що соціологічний аналіз є необхідним для вивчення навчального процесу. У середині минулого століття навчальний процес почали досліджувати з точки зору стратифікації знання в освіті.

Цікаво, що через тісний взаємозв'язок інституту освіти із соціальною структурою суспільства питання про дослідження навчального процесу у Радянському Союзі не підіймалися на відміну від країн Західної Європи та Америки. Лише у 90-ті роки минулого століття соціологи пострадянських країн мали змогу здійснити аналіз навчального процесу.

Під час написання магістерської роботи ми досить часто спостерігали, що автори деяких статей ототожнюють поняття «навчальний процес» та «освітній процес». На перший погляд, вони дійсно можуть здатися ідентичними за своїм сенсом, однак соціологи Г.Е. Зборовський та О.А. Щуклина зазначали наступне: «Навчальний процес означає взаємодію його соціальних суб'єктів з приводу засвоєння того чи іншого предмета (навчальної дисципліни) в рамках обмеженого соціуму конкретної

освітньої установи. На відміну від навчального освітній процес передбачає підключення першого до більш широкої системи соціальних факторів, розсуваючи межі його соціуму до досить широкого соціокультурного простору (сім'я, додаткова освіта, спорт, мистецтво, релігія тощо» [Зборовский, 2005: с. 102].

Ми дійшли висновку, що навчальний процес включає у себе два компоненти – навчання та виховання. Саме тому досить часто навчальним процесом можуть називати виховний процес. Однак, на нашу думку, необхідно чітко розрізняти поняття «навчання» та «виховання». Перше зазвичай пов'язують із передачею знань та досвіду, а друге – із набуттям інших видів досвіду – естетичного, духовного. [Ксенда, 2014: с. 13].

Аналізуючи соціологічну літературу та літературу суміжних дисциплін, варто відзначити, що ідея нерозривності понять виховання та навчання отримала прихильність від дослідників у психології та педагогіці, однак, що стосується соціологів, то вони не вважають це доцільним та коректним поєднанням.

В.Я. Нечаєв вважає, що основою усіх процесів у сфері освіти є, насамперед, вчення. Він визначає його як вид діяльності, мета якої – засвоєння культурних цінностей. [Нечаєв, 1994: с. 106]

Що стосується навчального процесу, то В.Я. Нечаєв визначає його як систему дій, наслідків, методів, технологій, що забезпечують комунікацію цінностей між тими, хто навчає і тими, кого навчають. Центральною ланкою навчального процесу виступає заняття, в ході якого в учня або студента реалізуються адаптивні, комунікативні та спонукальні механізми поведінки, спрямованість яких підтримує педагог. Крім управляючих впливів педагога, слід виділяти механізм самоосвіти (саморегуляції), що формується в учнів або студентів. Цей механізм виступає найбільш суттєвим компонентом освіти. Співвідношення механізмів саморегуляції і керуючих впливів змінюється в різних фазах навчання. В.Я. Нечаєв вводить

принцип динаміки навчального процесу: «Механізм саморегуляції освоєння цінностей у учня розгортається в міру того, як навчальна ситуація стає для нього власною проблемною життєвою ситуацією, і педагог в свою чергу прагне до того, щоб спроектувати таку модель навчальних занять, в якій учень вирішував би цю свою проблемну ситуацію, освоюючи її пошуком необхідних орієнтирів, адаптивних дій, комунікативних засобів». [Шкурова, 2020]

Структура навчального процесу може бути представлена в трьох вимірах:

- 1) фази, форми відтворення та реалізації нормативних моделей освітньої діяльності (об'єкт аналізу – навчальні плани, програми і дисципліни);
- 2) технологія навчального процесу (об'єкт аналізу - цикл навчальних занять);
- 3) контекст взаємодії навчальних і позанавчальних чинників освіти (об'єкт аналізу - культурогенез учня) [Шкурова, 2020].

Таким чином, під навчальним процесом можна розуміти взаємодію тих, хто навчає і тих, що навчаються, в ході якого організовується передача останнім соціального досвіду, засвоєння ними знань, умінь і навичок.

1.3 Організація навчального процесу в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка

Після здійснення аналізу навчального процесу з точки зору соціологів, що досліджували освіту, ми вирішили визначити специфіку навчального процесу у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Історія даного університету, як нам відомо, починається з 1834 року і насичена яскравими подіями та відома завдяки своїм студентам, випускникам, викладачам.

На сьогоднішній день університет можна охарактеризувати як державний заклад вищої освіти, який здійснює навчально-виховну,

дослідницьку, інноваційну діяльність та налічує понад 28 тисяч студентів станом на 2020 рік.

За період від заснування університету до сьогодні відбулося багато змін у навчальному процесі, однак у даній магістерській роботі ми будемо розглядати період від здобуття Україною незалежності. Отже, на початку 90-х років минулого століття відбулася реструктуризація університету відповідно до зміни політичного устрою країни та нових потреб студентства і викладацького складу, що полягала у створенні нових факультетів, кафедр, лабораторій, спеціалізацій тощо. На мою думку, реструктуризація надала більше можливостей задля саморозвитку, творчості та здійснення наукової діяльності для всіх суб'єктів освіти в рамках університету. [Скопенко, 1994]

Варто зазначити, що враховуючи здобуття країною незалежності, а також інший ряд обставин, у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка відбувся перехід на українську мову, який передбачав: переклад навчальних матеріалів та методичної літератури, створення нових підручників та посібників тощо. Лекційні, семінарські та практичні заняття, а також конференції почали проводитися українською мовою. Абітурієнти склали вступні іспити виключно державною мовою.

Нові потреби суспільства та держави вимагали також змін у навчальному процесі вищих навчальних закладів. Отже, у 1991 році Київський університет перейшов на двоступеневу модель навчання за рішенням Вченої ради, і вже у 1997 році відбувся перший випуск студентів магістратури. На сьогоднішній день Київський національний університет імені Тараса Шевченка здійснює підготовку: бакалаврів, магістрів, спеціалістів, аспірантів та докторантів. Варто звернути увагу, що університет також здійснює підготовку іноземних фахівців усіх рівнів кваліфікації, працює також Інститут післядипломної освіти.

Отже, станом на 2019 рік у Київському університеті навчальний процес здійснюють 14 факультетів, 7 інститутів та понад 180 кафедр. Актуальність процесу викладання матеріалів забезпечується завдяки регулярному оновленню навчально-методичної літератури, підручників та посібників. [Латиш, 2013]

Освітні програми, що пропонуються університетом, охоплюють широке коло дисциплін: гуманітарних, природничих, точних та соціальних наук. Студентам надається можливість вивчати іноземні мови, відвідувати різноманітні факультативи та спортивний комплекс.

Навчальний процес також постійно вдосконалюється та оновлюється відповідно до вимог Закону України "Про вищу освіту" та Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти України, затвердженої наказом Міністра освіти та науки України. Крім того, відбувається входження ключових принципів Болонського процесу у навчальний процес в університеті. Відбулося створення нових методичних рекомендацій.

Згідно з європейською системою організації вищої освіти, головною метою є активізація самостійного навчання студентів під керівництвом викладачів університету. Тобто навчити їх самостійно опрацьовувати необхідний матеріал. Також поступово впроваджується вільний вибір навчальних дисциплін: на першому та другому курсі студенти прослуховують обов'язкові фундаментальні дисципліни, а починаючи із третього курсу обирають ті, що їм цікаві із запропонованого переліку. При цьому їхнє щотижневе навантаження не повинно перевищувати 30 годин. У робочих програмах, які викладачі надсилають студентам, вказана кількість часу, що необхідний на виконання відповідного завдання.

Модульно-рейтингова система почала мати місце в окремих підрозділах університету починаючи із середини 90-х років минулого століття, а вже з 2005 року згідно із наказом "Про впровадження кредитно-

модульної системи організації навчального процесу" відбувся повний перехід на дану систему навчання.

Також підвищення мотивації студентів до здобуття знань є одним із пріоритетних завдань для Київського університету, яке було сформульовано в міжнародних документах щодо вищої освіти в Україні. Таким чином, навчальний процес в університеті наближався до міжнародних стандартів за рахунок забезпечення студентів новітніми технологіями у комп'ютерних аудиторіях та доступом до актуальної літератури, що знадобиться під час написання наукових робіт.

Ще одним пріоритетним напрямком залишається розвиток у студентів комунікативних навичок. Починаючи з 1993 року, він реалізовується за рахунок впровадження 400 годин вивчення іноземної мови для студентів перших та других курсів, а у 2009 році ректором університету була схвалена «Концепція викладання іноземних мов у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка», яка полягала у розподіленні студентів по групах відповідно до їхнього рівня володіння іноземною мовою. Крім цього, була удосконалена програма вивчення мов та прописана кількість годин, яку студенти мають витратити на її вивчення. Також в Інституті філології була сформована нова посада – заступник директора із вивчення іноземних мов. Після завершення вивчення дисципліни з іноземної мови студент має скласти іспит, який перевірятиме незалежна комісія. У разі отримання позитивного результату на іспиті студент продовжує вивчати іноземну мову на безкоштовній основі під час факультативних занять. [Латиш, 2013]

Як ми зазначали вище, вдосконалення навчального процесу також відбувається шляхом впровадження новітніх технологій у комп'ютерні аудиторії, що допомагають студентам оволодіти програмами, які знадобляться під час майбутнього працевлаштування, а також надаватимуть доступ до електронних ресурсів університету. Додатково

були введені курси інформатики та оновлена система базової комп'ютерної підготовки на всіх факультетах. Варто зазначити, що рівень підготовки фахівців у галузі інформаційних технологій також суттєво підвищився. Кожний факультет має змогу використовувати мультимедійні засоби для покращення навчального процесу.

Під час пандемії COVID-19 студенти Київського національного університету імені Тараса Шевченка перейшли на дистанційне навчання та складали іспити і заліки, використовуючи навчальну платформу Moodle через власний електронний кабінет.

Однією із найважливіших складових навчального процесу в університеті є практика: навчальна, виробнича, викладацька, педагогічна та інші. Відповідно до курсу та програми, усі студенти, починаючи із першого курсу, щороку проходять практику на базі університету або компанії. Проведення практики на різних курсах має різну мету, наприклад, навчальна практика на початкових курсах спрямована на узагальнення та систематизацію отриманих знань та спробу застосувати їх на практиці.

Питаннями якості навчального процесу займається ректорат, а також Науково-методичний центр, Постійна комісія з питань організації навчального процесу, Науково-методична рада, Рада з питань якості освіти, науково-методичні комісії факультетів, інститутів.

Висновки до розділу 1

У першому розділі був здійснений огляд теоретичних засад дослідження освіти з точки зору соціології. Були розглянуті та проаналізовані дослідження освіти в працях соціологів, таких як Еміль Дюркгейм, Макс Вебер, Толкот Парсонс та інші, були здійснені соціологічні інтерпретації навчання як соціального процесу, а також розглянута організація навчального процесу в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

У першому підрозділі ми окреслили погляди дослідників із різних країн світу у сфері соціології освіти та визначили різницю між ними. Наприклад, Еміль Дюркгейм досліджував значення соціальних цінностей у стійкому суспільному розвитку і роль освітніх установ у навчанні цим цінностям представників нових поколінь. Макс Вебер висловив думку, що саме в ході навчального процесу виявляються і розвиваються схильності майбутнього спеціаліста до тієї чи іншої діяльності, формується його професійна самосвідомість, а в ході освоєння професії він вчиться нести відповідальність за себе та інших через виконання своїх професійних обов'язків. Американський соціолог Толкотт Парсонс вивчав інститут освіти як сукупність цінностей, норм, статусів і ролей, зазначаючи його роль в підтримці соціального порядку і соціальної стабільності у своїй праці «Шкільний клас як соціальна система». Однак у наших подальших наукових пошуках ми будемо розглядати навчальний процес крізь призму наукового доробку П'єра Бурд'є. Саме він почав розглядати освіту як процес, як набуття індивідом культурного капіталу.

У другому підрозділі ми надали визначення поняттю «навчальний процес» та визначили його особливості з точки зору соціології освіти. Навчальний процес – це такі дії суб'єктів освіти – студентів та викладачів, які є систематично впорядкованими та спрямовані на здобуття першими якісної освіти: засвоєння матеріалу, формування навичок та розвиток самостійного мислення. Головна функція навчального процесу, таким чином, пізнавальна. Отже, під навчальним процесом можна розуміти взаємодію тих, хто навчає і тих, що навчаються, в ході якого організовується передача останнім соціального досвіду.

Третій підрозділ був присвячений визначенню організації навчального процесу в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Ми здійснили огляд процесів змін у навчальному процесі починаючи із років незалежності. На сьогоднішній день Київський

національний університет імені Тараса Шевченка – це класичний університет дослідницького типу, основним завданням якого є навчально-виховна, науково-дослідницька та інноваційна діяльність. [Концепція освітньої діяльності Київського національного університету імені Тараса Шевченка на період до 2019 року, 2016]

Розділ 2. Задоволеність навчальним процесом в соціологічній інтерпретації

2.1 Фактори задоволеності студентів навчальним процесом з точки зору соціології освіти

Передумовою і найважливішим компонентом якісного освоєння студентами начального матеріалу та повноцінного осягнення сфери майбутньої діяльності є, насамперед, задоволеність навчальним процесом [Гоголева, 2015]. Задоволення освітніх потреб особистості, а також потреб в інтелектуальному, культурному та моральному розвитку є цілями освіти на сьогоднішній день. Таким чином, можна сказати, що освітня діяльність спрямована на задоволення потреб студентів в освіті та розвитку. На наш погляд, саме тому останнім часом все частіше відбуваються опитування студентів (зазвичай після складання екзамену або заліку з певної дисципліни) стосовно рівня їх задоволеності навчальною програмою, роботою викладача на лекційних та семінарських заняттях, запропонованою літературою тощо. Таке опитування відбувається і в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

Варто зазначити, що задоволеність студентами закладів вищої освіти навчальним процесом також знаходиться в полі уваги Міністерства освіти та науки в Україні, а дослідження рівня задоволеності студентів різними аспектами освітньої діяльності дозволяє вчасно виявити сильні та слабкі сторони роботи закладу вищої освіти та прийняти ефективні управлінські рішення стосовно покращення роботи тієї чи іншої сфери освітньої установи. Отже, такі дослідження виконують діагностичну функцію.

На думку деяких авторів, одним з ключових факторів успіху закладу вищої освіти стає наразі задоволеність споживачів освітніх послуг. У зв'язку з цим орієнтацію на високий рівень задоволеності студентів навчальним процесом у закладі вищої освіти пропонується розглядати як

основну мету. Для цього необхідна взаємодія із студентами під час обговорення їх потреб і очікувань, а також виявлення рівня задоволеності шляхом використання регулярних опитувань та інших форм збору структурованої інформації. [Спиридинова, 2012]

Задоволеність навчальним процесом у вищих навчальних закладах розглядається у соціологічних джерелах як інтегроване поняття, яке відображає ступінь реалізації соціальних очікувань студента від навчально-освітньої діяльності у закладі вищої освіти, сформованих в процесі його соціалізації. [Спасский, 2002]

Згідно із Законом України про вищу освіту, відповідність отриманих результатів під час навчання загальним вимогам, які встановлює Міністерство освіти та науки України відповідно до стандартів вищої освіти, є якістю вищої освіти. У той же час таке поняття, як якість освітньої діяльності визначається як «рівень організації освітнього процесу у закладі вищої освіти, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань» [Про вищу освіту: Закон України від 01.01.2019 р. № 1556-VII].

Задля того, щоб зберігати та підвищувати репутацію вищих навчальних закладів, необхідно контролювати якість надання освітніх послуг та змінювати елементи навчального процесу в разі необхідності.

Проведення опитувань студентів вищих навчальних закладів є одним із основних елементів системи оцінки якості освітніх послуг. Під час проведення оцінювання студентами якості надання освітніх послуг частіше за все розробляється анкета із порядковою шкалою, де респондент має вказати наскільки він/вона задоволений/на змістом та обсягом дисципліни, навчальною програмою, компетентністю викладачів, соціальними умовами, психологічною атмосферою, наявністю та доступністю інформаційних ресурсів, умовами проживання у гуртожитку тощо. Також дане опитування можна проводити онлайн або “face to face”. Після аналізу

отриманих даних дослідники надають результати та рекомендації адміністрації закладу вищої освіти. Також необхідно брати до уваги той факт, що студенти не завжди можуть об'єктивно оцінити кожен із вищезазначених позицій. Однак рівень задоволеності навчальною програмою залишається важливою умовою для самоаналізу якості освітніх послуг кафедрою та факультетом [Свіжевська, 2013].

Підсумовуючи вищесказане, можна дійти висновку, що оцінка якості надання освітніх послуг полягає у високому рівні задоволеності студентів кожною із складових даних послуг. Отже, орієнтація на рівень задоволеності студентів дозволить коригувати навчальний процес таким чином, щоб він був якомога ефективнішим.

Під час проведення досліджень освіти, особливо тих, що стосуються сфери педагогіки, дуже важливо розуміти різницю між поняттями «навчальний процес» та «процес навчання» – смислове навантаження від перестановки цих двох слів може значно змінюватися. Вони мають суттєво різні характеристики, які полягають у тому, що останній включає в себе безпосередньо взаємодію між студентом і викладачем, а «навчальний процес» має на меті організацію виховної та навчальної діяльності, забезпечення якісними умовами навчання.

Дослідження, власне, задоволеності навчальним процесом розпочалися відносно нещодавно. У той же час дане поняття починає розглядатися в контексті відповідності навчального процесу певного закладу вищої освіти вимогам студентів. Задоволеність навчальним процесом була розкрита через наступні 3 елементи, які є взаємопов'язаними:

- 1) Задоволеність власним соціальним статусом студента;
- 2) Задоволеність обраною спеціальністю;
- 3) Задоволеність дисциплінами, що входять у програму. [Сидоров, 2019]

Варто зазначити, що академічна успішність, особистісне ставлення до викладачів та толерантність роблять задоволеність навчальним процесом доволі суб'єктивним показником, яким часто нехтують. Але у зв'язку із підвищенням конкуренції між закладами вищої освіти дуже важливо розуміти поточний рівень задоволеності студентами навчальним процесом.

Дослідження Studyportals показали, що студенти хочуть знати, як інші студенти ставилися до вивчення певної програми, оскільки це допомагає їм зробити більш обґрунтований вибір щодо своєї освіти. Це було ключовою причиною створення єдиного студентського глобального огляду університетів. [Global Student Satisfaction 2019]

Глобальний звіт про задоволеність студентів за 2019 рік являє собою глибокий аналіз досвіду студентів, досліджуючи, чим задоволені студенти та де вони хотіли б бачити покращення. У звіті розбито результати за регіонами, що дозволяє фахівцям вищої освіти та галузевим експертам виявити, де студенти повідомляють, що мають більш задовільний досвід навчання.

Аналіз описує дані, зібрані в результаті понад 45 тисяч оглядів як вітчизняних, так і іноземних студентів, що охоплюють понад 209 національностей та оглядають вищі навчальні заклади у понад 151 країні.

Загалом, студенти у всьому світі повідомляють, що вони дуже задоволені своїм навчальним досвідом, із середнім балом задоволеності студентів 4,21 за шкалою від 1 до 5. Студенти магістратури та докторантури повідомили про вищий рівень задоволеності, ніж студенти бакалаврату або коротких курсів. Не дивно, що старші студенти також відзначають вищий рівень задоволеності, ніж студенти молодших курсів. Цікавим було те, що іноземні студенти повідомили, що вони більш задоволені своїм навчальним досвідом, ніж вітчизняні студенти, оскільки студенти часто перетинають кордони для отримання освіти, щоб отримати доступ до якіснішої освіти, ніж та, яка надається в їхній рідній країні.

На додаток до загального задоволення своїм навчальним досвідом, студенти також високо оцінили свій досвід з точки зору прийому (4,05), взаємодії студентів та викладачів (4,00), якості програми (3,99), різноманітності студентів (3,95), якості студентського життя (3,93), кар'єрного розвитку (3,93), рівня складності (3,93), інфраструктури кампусу (3,88), а також щодо вартості життя (3,64) та стипендій і фінансування (3,55). [Global Student Satisfaction 2019]

У своїй статті «Розуміння задоволеності студентів / випускників з точки зору споживача: Ефекти результативності роботи інституту та результатів програми» Хартман Д. та Шмідт С. повідомили, що задоволеність студентів є багатовимірною і залежить від чіткості цілей студента. [Hartman, 1995] Гроссман Р. у своїй роботі «Реляційні та дискретні обміни: роль довіри та відданості у визначенні задоволеності споживачів» виявив, що на задоволення суттєво впливає довіра. [Grossman, 1999] Університети можуть побудувати довіру шляхом послідовного та справедливого ставлення до студентів, задоволення їхніх очікувань та дбайливого розгляду скарг студентів. Атіяман, А. під час написання статті «Пов'язування задоволеності студентів та сприйняття якості послуг: випадок університетської освіти» дійшов висновку, що сприйнята якість освітнього досвіду є наслідком задоволення студентів. [Athiyaman, 1997]

Студентське життя – це мережа взаємопов'язаних переживань, які впливають на задоволеність студентів. Сев'єр у статті «Ці важливі речі: кожен президент коледжу повинен знати про маркетинг та набір студентів» стверджує, що продукт університету – це сума академічного, соціального, фізичного та навіть духовного досвіду студента. [Sevier, 1996] Котлер П. і Фокс К. у праці «Стратегічний маркетинг для навчальних закладів» припускають, що більшість студентів задоволені своїми академічними програмами, але менш задоволені такими послугами підтримки, як академічне консультування та кар'єрне консультування. [Kotler, 1995]

Браун Б., Кальденберг Д., Браун В., Браун Д. під час написання статі «Студенти як замовники: фактори, що впливають на задоволеність та оцінку якості інституцій» виявили, що на ймовірність того, щоб студент рекомендував університет друзям/ родичам, сильно впливав ступінь взаємодії між студентами та університетським персоналом, наприклад, викладачами. [Browne, 1998]

Отже, соціологічні дослідження у закладах вищої освіти є актуальними і спрямовані на глибинне вивчення адаптації студентів у нових соціальних групах, сприйняття навчального матеріалу, включеність у різноманітні процеси, які відбуваються у закладі вищої освіти.

2.2 Специфіка проведення моніторингового опитування UNIDOS з метою дослідження задоволеності студентів різними сферами студентського життя

Імідж закладу вищої освіти є важливим фактором підвищення його конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг. Позитивний імідж є результатом цілеспрямованої діяльності закладу вищої освіти по його формуванню. Для ефективного формування іміджу необхідно відстежувати результати управлінського впливу на імідж закладу вищої освіти і здійснювати його коригування. З цією метою слід здійснювати інформаційно-аналітичний супровід формування іміджу закладу вищої освіти, включаючи механізм зворотного зв'язку, представлений соціологічним моніторингом думки студентів про діяльність та складові закладу вищої освіти. [Воловская, 2018]

Соціологічний моніторинг є ефективним методом отримання інформації про імідж закладу вищої освіти, який дозволяє скласти комплексне уявлення про задоволеність студентів навчальним процесом.

У соціології під моніторингом фахівці розуміють «цілеспрямовану діяльність, пов'язану з перманентним наглядом, аналізом, оцінкою і прогнозом стану системи управління з метою її розвитку в бажаному

напрямку, а також визначенням ефективності прийнятих управлінських рішень» [Милехин, 1999: с. 13].

Специфіка проведення соціологічних досліджень в конкретному закладі вищої освіти обумовлена, в першу чергу, близькістю, доступністю дослідників до самих респондентів, адже, як правило, у багатьох вищих навчальних закладах є вивчення ефективності та перспектив розвитку конкретного рівня освіти, наступність і взаємозв'язок конкретного рівня освіти з іншими освітніми рівнями, вивчення адаптації студентів до конкретного рівня освіти (навчального закладу), сприйняття інновацій, які впроваджуються в практику навчального закладу, комунікація, соціально-психологічний клімат у конкретному навчальному закладі, особливості педагогічного процесу і взаємодія його основних учасників. [Марущенко, 2015]

Як ми зазначали раніше, у лютому 2009 року факультет соціології започаткував моніторингове опитування UNIDOS (університетське дослідження), що виконується в межах навчальної практики студентів факультету один або два рази на рік.

На жаль, станом на 2021 рік методологія проведення моніторингового опитування UNIDOS протягом більше ніж 10 років не була прописана, інформація стосовно даного дослідження з ціллю її використання для написання даної магістерської роботи була надана під час консультації із Горбачиком Андрієм Петровичем – деканом факультету соціології з 2007 по 2019 рік та автором ідеї проведення моніторингового опитування UNIDOS разом з заступником декану Жулькевською Оленою Володимирівною на факультеті соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

У 2007 році після проведення реструктуризації факультету соціології і психології та виділення факультету соціології в окремий факультет, з'явилося розуміння того, що необхідно досліджувати університет та його

конкретні соціальні проблеми – так само як Чиказька школа розглядала місто Чикаго як «лабораторію». Таким чином, було запропоновано проводити довготривале моніторингове опитування із мінімальними зовнішніми ресурсами та із залученням студентів 3 та 4 курсів в рамках їхньої обов'язкової навчальної практики, де вони виступатимуть в ролі інтерв'юерів.

Під час побудови інструментарію дослідження та опитувальника, дослідники орієнтувалися на Європейське соціальне дослідження, до якого Україна долучилася у 2004 році. Опитувальник «Європейського соціального дослідження» становлять: ядро (стабільна моніторингова частина), що повторюється в усіх хвилях дослідження, та 2–3 блоки питань (приблизно 50 питань у кожному з таких блоків), присвячених вивченню певної проблеми, котрі включають лише в одну хвилю. Ядро опитувальника містить індикатори довіри до основних інститутів, інтересу до політики та політичної активності, соціально-політичних орієнтацій, ставлень до основних соціальних і моральних цінностей, соціального капіталу та соціального виключення, добробуту, безпеки. Крім того, моніторингова частина включає основну соціально-демографічну інформацію, зокрема інформацію про склад сім'ї, освіту, зайнятість та працю, національну, етнічну та релігійну належність, умови життя сім'ї. [Головаха, 2006, с. 7] Що стосується змінних модулів у структурі опитувальника, то кожні 2 роки оголошується тендер, де європейські дослідники з різних країн пропонують теми та блоки питань, які будуть відгукуватися на актуальні проблеми суспільства і загалом на події, що відбуваються наразі у світі.

Під час складання анкети для проведення моніторингового опитування UNIDOS була також виділена стабільна моніторингова частина – ядро, яка включала в себе соціально-демографічний блок питань та блок стосовно рівня задоволеності студента навчальним процесом та його

складовими, а також змінна частина, яка наповнювалася змістом залежно від обставин. Змінна частина була спрямована на відгук на запити від адміністрації Київського університету, а також на запити деяких кафедр та аспірантів, які використовували результати моніторингового дослідження у своїх кандидатських роботах. Отже, перед проведенням моніторингового опитування UNIDOS дослідники консультувалися з проректорами та іншими зацікавленими сторонами задля з'ясування чи є у них концептуальні питання. Після цього їх операціоналізували та вставляли відповідні питання в опитувальник. Тираж анкети відбувався в університетській типографії.

Як ми зазначили вище, проведення перших хвиль моніторингового дослідження UNIDOS відбувалося за розпорядженням декана факультету соціології в межах навчальної практики. Однак після їх проведення інші факультети Київського університету також зацікавились отриманням результатів і почали активно співпрацювати. Незабаром задля більшої «легалізації» проведення дослідження в рамках всього університету було прийнято рішення проводити його за наказом ректора. Після аналізу отриманої інформації щорічні звіти почали надаватися адміністрації Київського університету.

У 2008 році була сформована лабораторія прикладних соціологічних досліджень при кафедрі методології і методів соціологічних досліджень, яка керувалася завідувачем кафедри. Дана лабораторія допомагала студентам та викладачам проводити моніторингове опитування UNIDOS, а також виступала архівом і центром накопичення опитувальників, інструментарію, досвіду та даних кожної із хвиль. Окрім даного дослідження, лабораторія проводила і багато інших, наприклад, різноманітні опитування викладачів університету.

Через декілька років моніторингове опитування UNIDOS розділили на 2 частини: суцільне опитування студентів перших курсів (опитування

всіх представників вибірки) та вибіркоче опитування студентів 2-6 курсів (приблизно 1200 респондентів). Такий розподіл полягав у тому, що на першому курсі, особливо у перші тижні навчання – тоді, коли проводиться польовий етап моніторингового опитування UNIDOS, студенти ще не мали достатнього досвіду навчання у закладі вищої освіти і досить поверхнево могли оцінити все, що пов'язано із навчальним процесом. Саме тому для двох груп респондентів були сформовані різні опитувальники.

Однак, варто зазначити, що протягом більше ніж 10 років із початку проведення даного дослідження виникали труднощі під час польового етапу. Вони полягали у тому, що незважаючи на наказ від ректора, декани окремих факультетів не надавали дозвіл на проведення опитування їхніх студентів. Безпосередні учасники дослідження зазначали, що блоки питань стосовно академічного плагіату викликали особливе непорозуміння. Представники окремих факультетів вважали їх недоцільними в рамках опитування студентів, адже академічного плагіату, на їхню думку, не мало бути зовсім. Через це хвилі опитувань за окремі роки могли не включати результати опитування респондентів від цілих факультетів.

У зв'язку із пандемією COVID-19 моніторингове дослідження UNIDOS у 2020 році проводилося у форматі онлайн.

Висновки до розділу 2

У другому розділі ми розглянули задоволеність студентів навчальним процесом як соціологічну проблему. Підводячи підсумки, слід підкреслити, що досягти високого рівня професійної підготовки студентів без достатнього рівня їх задоволеності навчальним процесом у сучасних умовах досить проблематично. Забезпечення оптимального рівня задоволеності навчальним процесом у закладі вищої освіти є одним із найважливіших завдань органів управління. З метою підвищення рівня задоволеності студента у закладі вищої освіти необхідно, щоб існував тісний взаємозв'язок між студентами та викладачами, а також із органами управління. Регулярне проведення моніторингових соціологічних досліджень з даної проблеми дозволяють оперативно відслідковувати стан і динаміку задоволеності навчальним процесом і приймати виважені управлінські рішення.

Моніторингове щорічне опитування UNIDOS, респондентами якого є студенти бакалаврату та магістратури Київського національного університету імені Тараса Шевченка, яке проводиться починаючи з 2009 року, спрямовано на виявлення актуальних проблем університетського середовища та на з'ясування рівня задоволеності студентів різних курсів та факультетів навчальним процесом та багатьма його складовими. Структура опитувальника включає в себе ядро (незмінну частину) та блок питань, який кожного року присвячений новій темі, що є важливою для університету у певний проміжок часу.

Розділ 3. Соціологічне дослідження рівня задоволеності студентів навчальним процесом (за результатами моніторингового опитування UNIDOS)

3.1 Специфіка методу вторинного аналізу в соціології

У 60-х роках для позначення методів освоєння результатів завершених або раніше проведених досліджень в американській соціології було винайдено термін "вторинний аналіз". Під ним розуміють більш поглиблене вивчення отриманих даних з урахуванням нової дослідницької мети або в зв'язку з появою оновлених даних. [Сычева, 1995]

Соціологічні дослідження проводяться в нашій країні у величезній кількості, саме тому відбувається накопичення інформації щодо багатьох важливих сторін соціального життя, вивчається широке коло проблем в усіх галузях соціології. Соціолог, що орієнтується на вторинний аналіз, відмовляється від проведення нових досліджень та використовує вже накопичений матеріал. Тому поняття порівняльного і вторинного аналізу в значній мірі близькі. Поєднання власних досліджень і чужих матеріалів дає соціологам великі можливості для отримання соціологічної інформації, необхідної для вивчення ряду проблем.

Залежно від вихідної бази можна виділити наступні принципи класифікації вторинного аналізу:

1. Вторинний аналіз на основі даних первинної інформації, яка зберігається в архіві даних на магнітних носіях.
2. Вторинний аналіз на основі табличних матеріалів, які містяться в звітах дослідників.
3. Вторинний аналіз на основі публікацій результатів досліджень [Алхасов, 1984].

Дослідження, яке передбачає роботу із вторинною інформацією також називають кабінетним дослідженням або «Desk Research», або

дослідження за письмовим столом. Для того, щоб знайти відповідь на дослідницьке питання, потрібно спочатку ознайомитися з інформацією та даними, які доступні наразі після проведення досліджень іншими. Інформація, що була отримана та узагальнена іншими дослідниками під час проведення досліджень, а згодом розглянута під час проведення дослідження з іншою метою і опублікована у наукових виданнях, висвітлена у ЗМІ, офіційній статистиці тощо, називається вторинними даними. У свою чергу її джерела поділяються на:

- *зовнішні* (законодавча офіційна документація, інструкції, звіти комерційних центрів, доповіді учасників конференцій, різноманітні видання університетів, наукових товариств, інститутів тощо);
- *внутрішні* (бюджети, рахунки, звіти приватних установ тощо).

Вторинний аналіз має недоліки та переваги як і будь-який метод. До переваг можна віднести: доступ до достовірної інформації, відсутність необхідності проводити збір даних, невисока вартість, оперативність під час збору матеріалу, можливість ефективно обробити інформацію, наявність попереднього аналізу.

Що стосується недоліків, то серед них називають такі:

- відсутність програми соціологічного дослідження, яка б відповідала цілям саме даного дослідження;
- інформація, яку отримав попередній дослідник шляхом здійснення аналізу отриманих даних може не завжди відповідати цілям даного дослідження;
- інформація може бути неактуальною для даного проміжку часу;
- відсутня можливість перевірити наскільки надійними та достовірними є дані, отримані іншим дослідником. [Добреньков, 2004]

Ще одна проблема для дослідників, які користуються методом вторинного аналізу, – порівнянність раніше отриманих результатів. Для цього необхідні адекватні зусилля соціологів, які вже на стадії проектування дослідження повинні передбачати максимальну можливість порівнянності включених в програму показників з прийнятими в даній галузі соціології нормативами (стандартами).

Використання вторинного аналізу та, з його допомогою, використання результатів різноманітних досліджень ставить ряд методологічних і методичних проблем, головна з яких стосується оцінки помилок інших досліджень. Від вирішення цього завдання багато в чому залежить ефективність використання результатів раніше проведених досліджень. Вторинний аналіз інформації, що зберігається в базі даних, дозволяє соціологу використовувати методи обробки даних і дає можливість задавати критерії відбору та способи угруповання первинних даних у зв'язку з новими дослідницькими завданнями. Використання первинної соціологічної інформації, що зберігається в базі даних, забезпечує можливість повторного контролю оцінки якості вихідних даних у базовому дослідженні.

Сучасне соціологічне дослідження – це результат роботи великої кількості людей, тому контроль за якістю інформації пов'язаний зі значними труднощами. Досить складні завдання виникають і в зв'язку з перевіркою достовірності соціологічної інформації, оскільки соціологи мають у своєму розпорядженні досить обмежений набір засобів для перевірки адекватності відповідей респондентів. З цією метою використовується техніка фільтруючих і контрольних питань.

Особливу методичну проблему являє собою порівняння соціологічних показників різних досліджень з метою визначення надійності отриманих результатів. Порівняльний аналіз виконує декілька важливих функцій, які тісно взаємопов'язані. Порівняльний аналіз покращує

розуміння суспільства, в якому ми живимо, протиставлячи його звичні структури та процедури іншим системам, порівняння підвищує нашу обізнаність з іншими системами, культурами та моделями мислення та дій. Також, порівняння дозволяє перевірити теорії в різних середовищах і оцінити обсяг і значення певних явищ, тим самим сприяючи розвитку загальноприйнятої теорії, порівняння забезпечує доступ до широкого кола альтернативних варіантів та рішень проблем.

На додаток до цих загальних переваг, порівняння має також конкретні наукові переваги. Для повного використання цих переваг важливо, щоб об'єкти аналізу порівнювались на основі загальної теоретичної основи, і щоб це здійснювалося на основі еквівалентних концептуалізацій та методів. Варто зазначити, що просторові (міжтериторіальні) порівняння слід доповнювати, де це можливо, поздовжнім (міжчасовим) виміром, щоб врахувати той факт, що системи та культури не заморожені в часі, а навпаки, вони постійно змінюються під впливом трансформаційних процесів, таких як американізація, європеїзація, глобалізація, модернізація чи комерціалізація. [Esser, 2017]

Велика кількість соціологічних досліджень виконується в рамках вирішення окремих прикладних задач у різних регіонах, на різних підприємствах, установах тощо. Як правило отримані результати залишаються в соціологічних підрозділах, які проводили дослідження і зберігаються в звітах. Тут містяться табличні матеріали, як один з різновидів статистичних даних: табуляграми, різні коефіцієнти зв'язку, дані факторного, регресійного аналізів. [Крыштановский, 1984]

Методом вторинного аналізу можна аналізувати ці дані на основі звіту проведених соціологічних досліджень для отримання нових даних. При цьому потрібно пам'ятати, що такі дані були отримані в дослідженнях, проведених за різними програмами, автори яких знаходяться на різних теоретичних позиціях.

3.2 Динаміка зміни рівня задоволеності студентів навчальним процесом у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за результатами різних хвиль моніторингового опитування UNIDOS

Для здійснення порівняння результатів моніторингового опитування UNIDOS студентів 2-6 курсів ми обрали 4 хвилі, а саме за 2014, 2016, 2018 і 2019 роки. Такий вибір зроблений через ряд причин:

- *Внутрішні обставини:* незважаючи на те, що загалом дане опитування вперше було проведене більше ніж 10 років тому і з того часу проводилося кожен рік, ми вирішили не спрямовувати нашу дослідницьку увагу на аналіз результатів перших хвиль дослідження, адже, станом на 2009 рік, коли студенти і викладачі факультету соціології вперше здійснили опитування студентів інших факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кредитно-модульна система тільки починала впроваджуватися і студенти ще не мали змоги оцінити всі її переваги та недоліки. Тому порівнювати їхній рівень задоволеності навчальним процесом із результатами останніх хвиль було б недоцільно.

Що стосується результатів за хвилею моніторингу за 2020 рік, то варто зазначити, що через пандемію COVID-19 і, відповідно, заборону відвідувати заклади вищої освіти, студенти навчаються віддалено і немає можливості опитувати їх шляхом паперового анкетування. Саме тому опитувальник був переведений у формат онлайн і масив даних, який отримали дослідники, досить важко порівняти із попередніми хвилями, використовуючи кількісну стратегію.

- *Зовнішні обставини:* у 2013 році в Україні відбувся Євромайдан (також Революція гідності) – національно-патріотичні акції в

Україні, які були реакцією на рішення Кабінету Міністрів України про призупинення процесу підготування до підписання Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом. Протести, які з кінця 2013 року відбувалися у формі мітингів, демонстрацій, студентських страйків, та силова протидія протестам із боку влади призвели до відкритого силового протистояння, яке надалі переросло у Революцію гідності. [Євромайдан, 2015] Студенти багатьох українських закладів вищої освіти були активними учасниками національно-патріотичних акцій і ці події вплинули на світогляд та світосприйняття багатьох із них.

Порівняння хвиль моніторингового дослідження, наприклад, за 2012 та 2014 рік вже відбувалося б крізь призму вищезазначених обставин.

Отже, для здійснення порівняння задоволеності студентів навчальним процесом був обраний період з 2014 по 2019 рік з проміжком у 1-2 роки. Під «задоволеністю» ми будемо розуміти оцінку студентами різних аспектів навчального процесу за певною шкалою.

Як ми зазначали у попередньому розділі, структура анкети являє собою ядро (незмінний блок питань) та змінну частину, яка наповнювалася змістом залежно від обставин (наприклад, блок питань в опитувальнику 2016 року про ознайомленість студентів із Законом про вищу освіту, що був ухвалений Верховною Радою України у 2014 році).

Варто зазначити, що під час здійснення порівняння опитувальників хвиль моніторингового опитування UNIDOS, які нас цікавлять, що у блоці питань щодо задоволеності студентів різними аспектами навчального процесу в університеті, який стабільно зустрічається в опитувальниках кожного року починаючи з 2009 року, альтернативи можуть відрізнитися. Наприклад, у рамках дослідження за 2014 рік задоволеність розкладом занять та ставленням викладачів до студентів не вимірювалася.

Цікаво, що в опитувальнику за 2019 рік дослідники вирішили поділити блок питань про рівень задоволеності навчальним процесом на невеликі секції, кожна з яких є рівноцінно важливою для аналізу. Такими секціями були: матеріальні активи, якість освітніх послуг, ставлення викладачів до студентів тощо. Для нашого аналізу було дуже важливо здійснити коректне порівняння змісту опитувальників. Саме тому для ефективного аналізу та побудови графіків із відображенням динаміки з 2014 по 2019 рік, ми вирішили також виділити блоки, які включатимуть в себе інформацію стосовно зміни задоволеності студентами 2-6 курсів різними аспектами навчального процесу в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка:

- Перелік дисциплін, що викладаються
- Розклад занять
- Робота викладачів
- Ставлення викладачів до студентів
- Наявність та стан технічного обладнання
- Культурно-розважальна сфера
- Розмір стипендії.

Після визначення досліджуваної (проблемної ситуації) ми прописали програму нашого соціологічного дослідження [Див. Додаток 1], яка містить актуальність та обґрунтування проблеми, об'єкт, предмет, функції, завдання та гіпотези, які у наступному підрозділі будуть підтверджені або спростовані відповідно до проведеного нами аналізу даних чотирьох хвиль моніторингового опитування.

Кожного року після завершення збору даних студенти і викладачі факультету соціології в рамках навчальної практики здійснюють аналіз отриманої інформації шляхом одновимірного розподілу в платформі статистичного програмного забезпечення SPSS (Statistical Package for the

Social Sciences). Одновимірний розподіл – це результат угруповання одиниць сукупності на основі однієї змінної. Подібний розподіл вирішує чисто описові завдання. Його представляють у вигляді статистичних рядів розподілу. Також дослідники здійснили двовимірний розподіл, відповіді респондентів були розглянуті у розрізі факультетів, на яких вони навчаються.

За допомогою здійснення одновимірного розподілу дослідники визначили частоти та відсоткове значення від загальної кількості респондентів кожної із хвиль. Ознайомитися зі звітами за результатами кожної із хвиль можна на офіційному сайті моніторингового дослідження UNIDOS - unidos.univ.kiev.ua.

У рамках проведення вторинного аналізу наше основне завдання полягало у тому, щоб проілюструвати та проаналізувати динаміку змін задоволеності студентів різними аспектами навчального процесу в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Задля виконання даного завдання, а також перевірки окремих гіпотез ми використовували двовимірний розподіл або крос-табуляцію. Цей спосіб узагальнення отриманих даних являє собою таблицю, де представлені дві характеристики – по колонках та по рядках, з метою виявлення залежності між змінними. Під час здійснення аналізу ми використовували метод *Select Cases*, коли нам треба було відфільтрувати змінні (наприклад, обрати лише чоловіків, які навчаються на технічних факультетах).

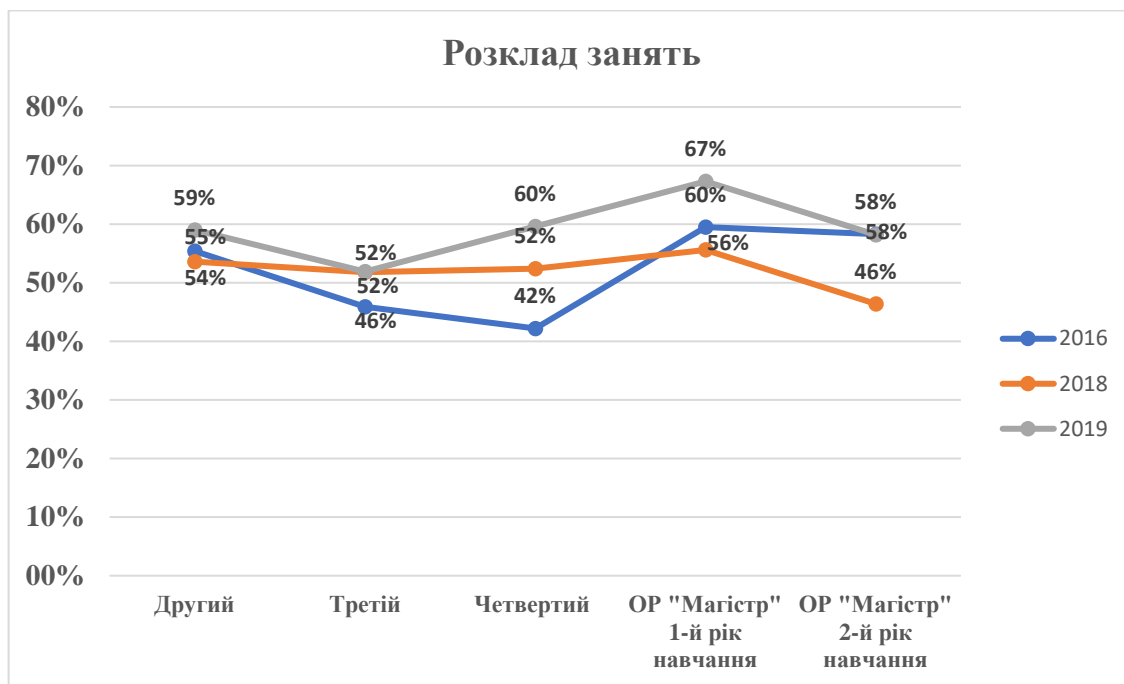
Вторинний аналіз даних був здійснений по кожній із хвиль та оформлений у вигляді графіків для зручності. Вибірка респондентів кожної із розглянутої нами хвиль від 980 до 1130 респондентів від 2 до 6 курсу, які навчались/продовжують навчатися у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка на різних факультетах. У рамках проведення вторинного аналізу ми намагалися брати до уваги різні аспекти навчального процесу.

Розклад занять

Розклад занять відіграє дуже важливу роль для кожного факультету і має значний вплив на задоволеність студентами навчальним процесом. У разі, якщо розклад занять побудований некоректно, студенти можуть мати високе навантаження протягом навчального тижня. Наприклад, якщо в один день мають відбутися 3-4 семінарських заняття із різних предметів, то студент витратить багато сил на підготовку до кожного із них, однак скоріш за все не встигне зробити це якісно. Так само, якщо в один день будуть одразу 3-4 лекційні заняття, увага студентів буде розсіюватися.

За даними моніторингового дослідження UNIDOS більшість респондентів з різних факультетів та різних курсів протягом 2016-2019 років були задоволені розкладом занять (у 2014 задоволеність розкладом занять не розглядалася). Також варто зазначити, що з кожним роком задоволеність студентів розкладом занять пропорційно зростає. Що стосується різниці у задоволеності даним аспектом навчального процесу респондентів чоловічої та жіночої статі, то у 2016 році вони мали однаковий рівень задоволеності (51%), однак поступово показник задоволеності чоловічої статі почав поступово зростати (53% проти 51% у 2018 році та 60% проти 58% у 2018 році). [Див. Додаток 2, Малюнок 1.]. Отже суттєвої різниці між сприйняттям розкладу занять на факультеті між респондентами чоловічої та жіночої статі немає.

Що стосується аналізу задоволеності респондентів у розрізі курсу навчання, то найбільший рівень задоволеності демонструють студенти ОР «Магістр» 1го року навчання, а також студенти ОР «Магістр» 2го року навчання. На наш погляд, така тенденція може бути зумовлена тим, що на старших курсах не всі дисципліни є обов'язковими для відвідування, а також є можливість оформити індивідуальний графік у разі, коли студент працює повний робочий день. Цікаво, що найбільш високий рівень задоволеності демонструється студентами всіх курсів саме у 2019 році.

З цього можна зробити висновок, що адміністрація університету, а також методисти факультетів активно працюють над тим, щоб розклад занять був якомога зручнішим для студентів. Цю думку може також підтвердити той факт, що найвищий рівень задоволеності студентів роботою методистів (63%) спостерігається саме у 2019 році з відривом в 1% порівняно з 2018 роком та у 5% порівняно з 2016 роком. [Див. Додаток 4, Таблиця 1.].

Робота викладачів

Немає сумніву, що викладачі Київського національного університету імені Тараса Шевченка є справжніми професіоналами, які постійно підвищують свою кваліфікацію, несуть інновації та спрямовують студентів на наукові пошуки. Від професіоналізму та сумлінної роботи викладачів, а також прозорості у викладі навчального матеріалу залежить майбутнє студентів: їх легкість у працевлаштуванні, бажання продовжити навчання в університеті після завершення навчання на поточній програмі (здобути ступінь магістра, кандидата наук) тощо. Під час проведення

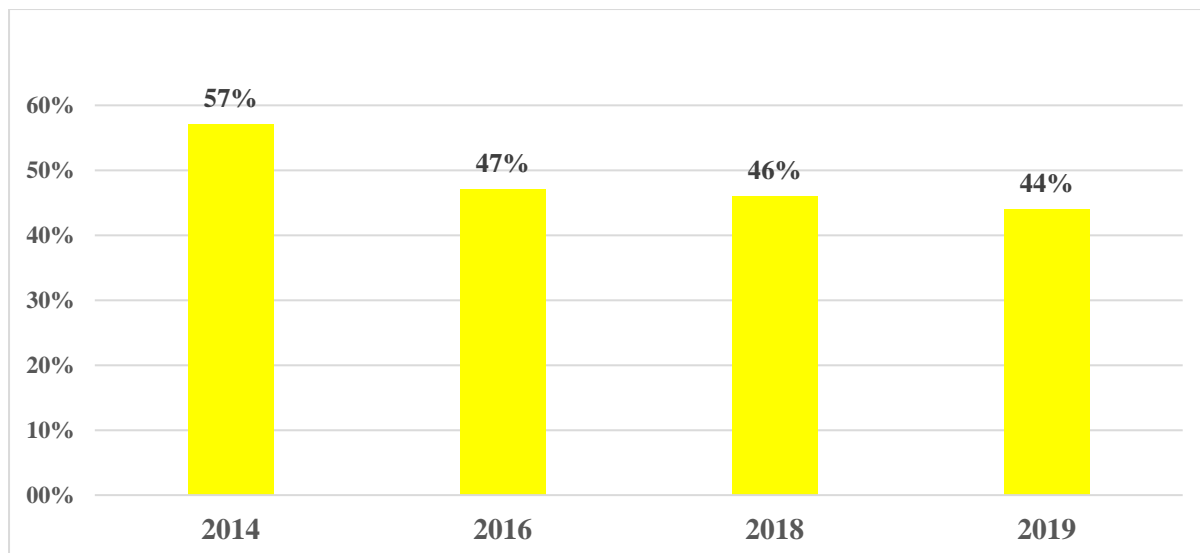
моніторингових опитувань UNIDOS, студентів просили оцінити їх рівень задоволеності роботою викладачів.

Рівень задоволеності роботою викладачів респондентів чоловічої статі різних факультетів та курсів пропорційно зростав кожного року [Див. Додаток 2, Малюнок 2.]. У 2019 році він становив 72%. Цікаво, що цьому ж році рівень задоволеності жінок був ідентичний. Однак, що стосується відповідей респонденток, то у 2018 році відбувалося падіння на 4% у порівнянні з 2016 роком.

Також варто зазначити, що респонденти ОР «Магістр» 1го року навчання, а також студенти ОР «Магістр» 2го року демонструють найвищий рівень задоволеності роботою викладачів. На нашу думку, причиною цього можуть бути практичні знання, які студенти отримали від викладачів і які допомогли їм із працевлаштуванням (адже значна кількість студентів магістратури вже працює). У той же час, важливою для нашого аналізу залишається позитивна динаміка – саме у 2019 році задоволеність респондентів була найвищою [Див. Додаток 3, Малюнок 9.].

У рамках аналізу рівня задоволеності роботою викладачів ми виявили, що серед респондентів, які зазначили, що вони дуже незадоволені або незадоволені даним аспектам, значна частина вважає, що необхідно запровадити систематичне оцінювання студентами якості освіти. Однак, аналізуючи дані на графіку нижче, можна дійти висновку, що кількість студентів, які незадоволені роботою викладачів і вважають, що необхідно регулярно оцінювати їхню роботу, пропорційно зменшується з кожним роком (відносно загальної кількості студентів, які незадоволені роботою викладачів).

Загалом, студенти задоволені роботою викладачів і переважна більшість з них оцінює її як «задоволений/на» та «цілком задоволений/на».

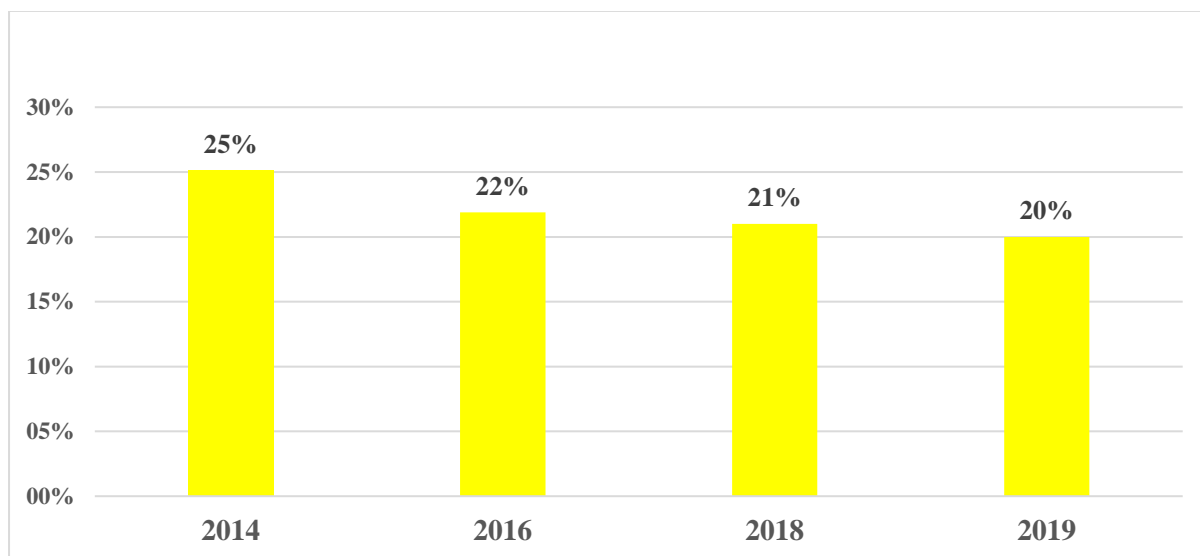
Наявність та стан технічного обладнання

Важко уявити сучасний навчальний процес без використання технологій, наприклад, комп'ютера, принтера тощо. На сьогоднішній день велика кількість лабораторних робіт, розрахункових та аналітичних звітів, есе та інших видів студентських робіт виконується саме за допомогою різноманітних комп'ютерних програм. Таким чином, студенти мають доступ до багатьох навчальних матеріалів (навчальних програм, курсів, посібників тощо) саме завдяки технічному обладнанню в університеті. Однак для того, щоб навчання відбувалося ефективно, необхідно регулярно його оновлювати.

Серед аспектів навчального процесу, які ми аналізували, студенти менш за все задоволені станом технічного обладнання зі значним відривом від оцінок студентами інших аспектів. Респонденти чоловічої та жіночої статі були однаково задоволені наявністю та станом технічного обладнання у 2014 році (47%). З того часу рівень задоволеності знизився майже на 10% до 2019 року. На нашу думку, ця тенденція може бути зумовлена тим, що у 2014 році не кожен студент міг дозволити собі мати власний комп'ютер, адже в цілому технології не були настільки розвинуті і доступні як в останні роки. Тому студенти переважно користувалися комп'ютерами в аудиторіях

в університеті і були раді мати таку можливість [Див. Додаток 2, Малюнок 3.].

Студенти, які навчаються на природничих спеціальностях і частіше за інших студентів взаємодіють із технічним обладнанням (відвідують практичні та лекційні заняття у облаштованих спеціальним обладнанням аудиторіях), також демонструють негативну динаміку рівня задоволеності даним аспектом начального процесу.

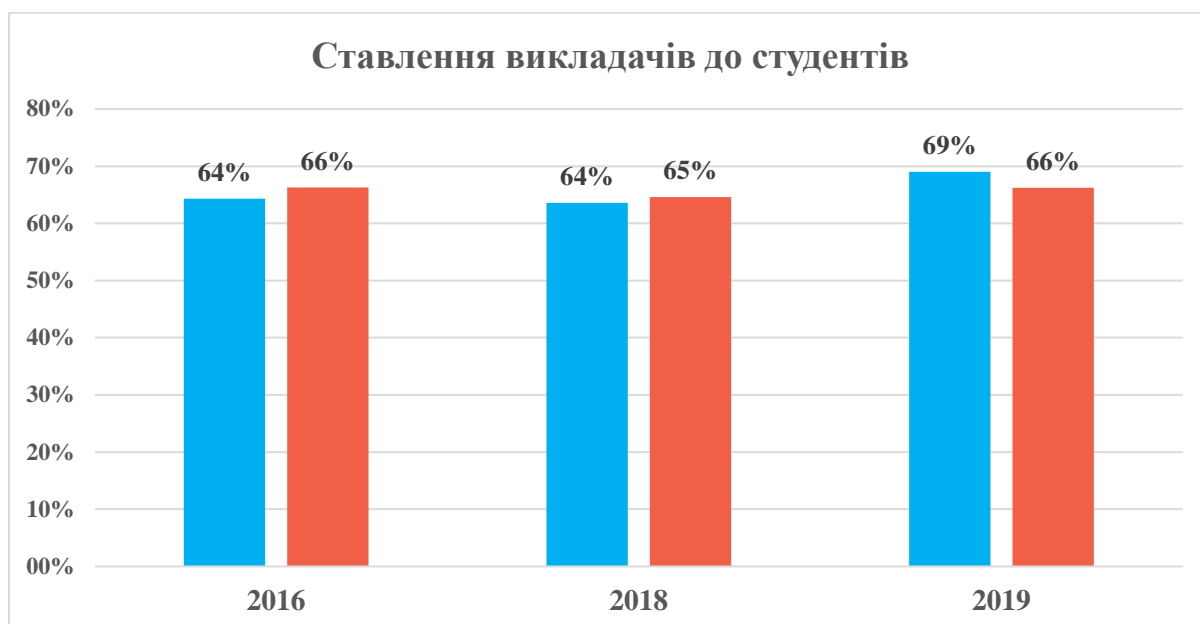

Якщо розглядати рівень задоволеності студентів наявністю і станом технічного обладнання в рамках курсу навчання, то можна також побачити, що студенти всіх курсів були найбільшою мірою задоволені даним аспектом саме у 2014 році. [Див. Додаток 3, Малюнок 10.].

Ставлення викладачів до студентів

Досить часто можна спостерігати таку ситуацію, коли студент повністю переносить ставлення викладача на дисципліну, який він/вона викладає. Викладач може мотивувати або демотивувати студента навчатися та отримувати практичні навички, які будуть корисними для подальшого працевлаштування. Для того, щоб не виникало ситуацій, коли студент не відвідує лекційні та семінарські заняття через непорозуміння з викладачем, необхідно, щоб обидві сторони були налаштовані на контакт один із одним, та вирішити проблемну ситуацію.

У рамках моніторингового дослідження UNIDOS з 2016 року студентам необхідно оцінити свою задоволеність ставленням викладачів до них. На графіку нижче показано, що переважна більшість студентів різних статей задоволена ставленням викладачів. Однак до 2019 року респонденти жіночої статі демонстрували більшу задоволеність ніж респонденти чоловічої статі з відривом на 1-2%. Варто зазначити, що у 2019 році задоволеність студентами ставленням викладачів була найвищою і загалом починаючи із 2016 року динаміка рівня задоволеності ставленням викладачів є позитивною.

Що стосується розгляду зміни задоволеності ставленням викладачів студентів різних курсів, то цікаво, що найнижчий рівень задоволеності спостерігався у студентів третього курсу у 2016 та 2018 році (58%), однак у 2019 році він суттєво піднявся до 70%. На нашу думку, це може бути зумовлено тим, що серед студентів, які у 2018 році навчалися на другому курсі, було також 70% задоволених ставленням викладачів. Відносно високий порівняно із іншими курсами рівень задоволеності демонструють студенти ОР «Магістр» 1-й рік навчання та ОР «Магістр» 2-й рік навчання [Див. Додаток 3, Малюнок 11.].

Перелік дисциплін

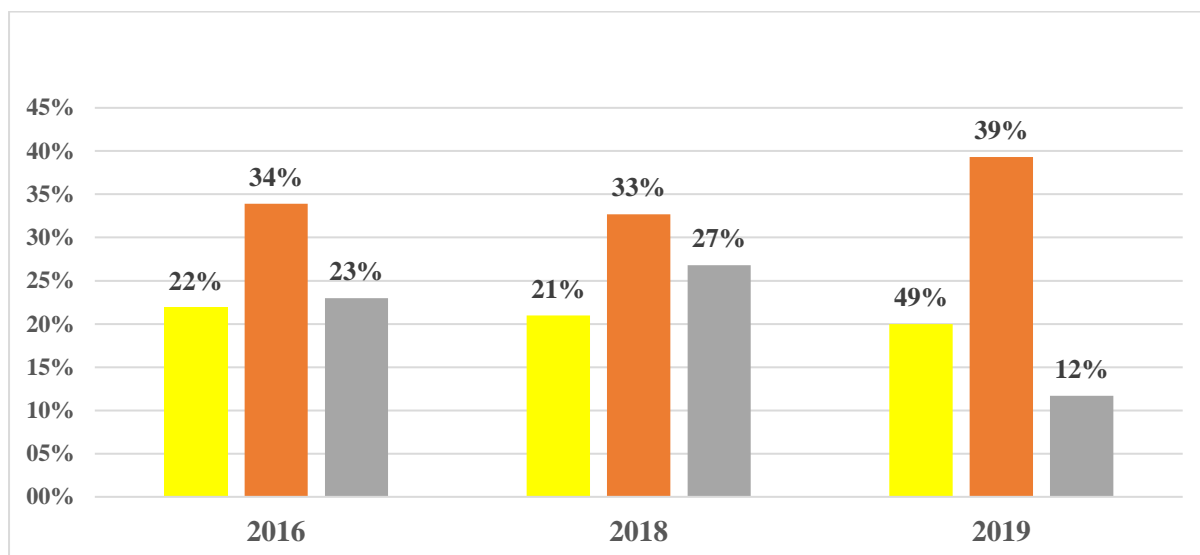
Для багатьох студентів, а особливо для тих, хто планує в подальшому працювати за спеціальністю дуже важливим є перелік дисциплін, які будуть викладатися. Однак навчальна програма передбачає вивчення не лише фахових, але й загальних дисциплін, які не завжди можуть бути цікавими для студентів. Саме тому перелік дисциплін впливатиме на рівень задоволеності студентів навчальним процесом, а також на їх відвідуваність протягом семестру та успішність на іспитах та заліках. Кожного року в рамках дослідження UNIDOS вимірюється задоволеність студентів всіх факультетів і курсів даним аспектом.

Варто зазначити, що найбільший рівень задоволеності переліком дисциплін респонденти чоловічої та жіночої статей демонстрували у 2014 році (54% та 53%, відповідно), а у 2016 відбулося значне падіння майже на 10%. Найнижчий показник задоволеності переліком дисциплін продемонстрували респонденти жіночої статі у 2018 році – 38%. Лише у 2019 рівень задоволеності студентів збільшився, однак респонденти жіночої статі залишалися менш задоволеними. [Див. Додаток 2, Малюнок 5.].

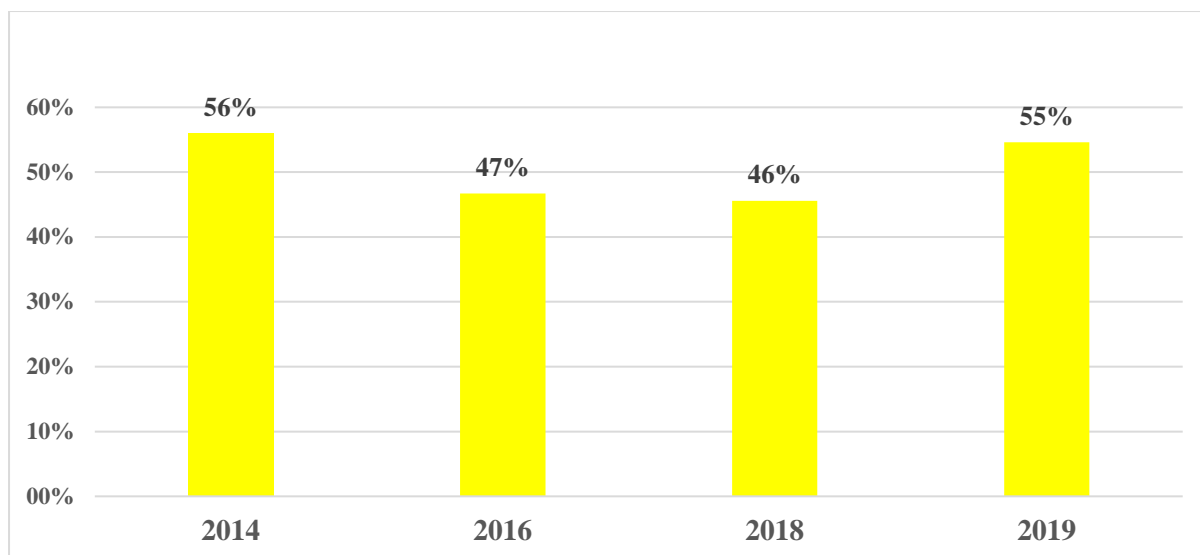
Цікаво, що найвищий рівень задоволеності продемонстрували студенти другого курсу у 2014 році (67%), однак, що стосується респондентів інших курсів цього ж року, то їх рівень задоволеності переліком дисциплін не перевищує 54%. Загалом майже кожного року, окрім 2019, найбільш задоволеними переліком дисциплін були саме студенти других курсів. На нашу думку, така тенденція може бути пов'язана із тим, що саме на другому курсі студенти поступово починають ознайомлюватися із фаховими дисциплінами і відчують ентузіазм [Див. Додаток 3, Малюнок 12.].

У рамках проведення вторинного аналізу результатів моніторингового дослідження UNIDOS, ми вирішили визначити, чи є

рівень задоволеності студентів, які навчаються на відмінно (отримують оцінки за іспити та заліки 90+ балів), достатньо високим. На графіку нижче можна побачити, що переважна більшість студентів, які навчаються на відмінно, задоволена переліком дисциплін. На нашу думку, це зумовлено тим, що студенти, яким цікаві предмети, що викладаються, будуть демонструвати активність на лекційних, практичних і семінарських заняттях і, таким чином, мати позитивні оцінки за іспити та заліки. Також, найвищий рівень задоволеності студентів переліком дисциплін був у 2019 році. (Помаранчевий – задоволений / дуже задоволений, жовтий – важко сказати задоволений чи незадоволений, сірий – незадоволений / дуже незадоволений).

Студентам, які планують у подальшому працювати за спеціальністю особливо важливо отримувати знання саме по фаховим дисциплінам. Тому вони дуже серйозно ставляться до вибору та оцінки переліку дисциплін. На графіку нижче можемо побачити відсоток студентів, які бажають працювати за спеціальністю у майбутньому і які задоволені переліком дисциплін на їхньому факультеті. Найбільш високий рівень задоволеності вони демонструють у 2014 та 2019 роках.

Культурно-розважальна сфера

Дозвілля є важливою складовою життя кожної людини, а в молодому віці існує безліч варіантів культурного, ефективного проведення вільного часу. Необхідно створювати умови для задоволення культурних та духовних потреб студентів, допомагати їм розвивати нові креативні здібності та сприяти реалізації творчого потенціалу. До пандемії COVID-19 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка проводилася велика кількість концертів, виставок, конкурсів, які організували факультети, Студентський Парламент тощо.

В останні роки студенти демонструють досить високий рівень задоволеності культурно-розважальною сферою університету на відміну від ситуації у 2014 році, коли лише 53% респондентів чоловічої статі та 59% жіночої були задоволені даним аспектом. Також варто зазначити, що незважаючи на те, що частіше за все рівень задоволеності респондентів жіночої статі культурно-розважальною сферою залишається нижче, спостерігається позитивна динаміка від 59% до 80%. Зазвичай дівчата більш зацікавлені в культурно-розважальній сфері, ніж хлопці, тому вони більш серйозно оцінюють рівень даного аспекту в університеті.

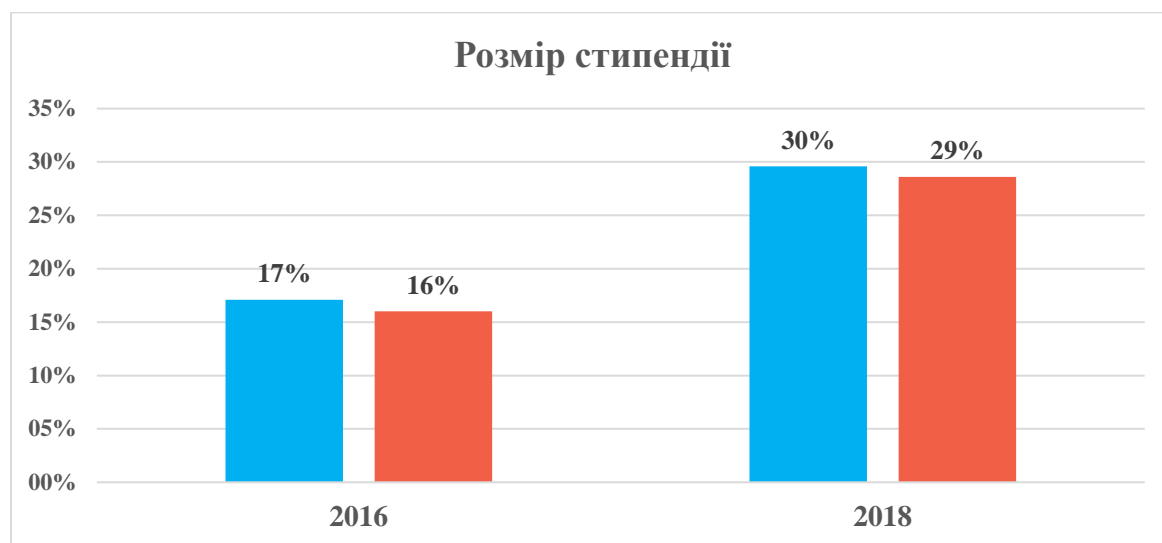
Якщо аналізувати рівень задоволеності студентів культурно-розважальною сферою, то варто зазначити, що студенти усіх років навчання демонстрували низьку задоволеність у 2014 році. Найвищими показники натомість були у 2018 році у студентів четвертого курсу – 80% та у студентів ОР «Магістр» 1-й рік навчання – 80%. У 2019 році найменший рівень задоволеності культурно-розважальною сферою продемонстрували студенти ОР «Магістр» 1-й рік навчання та ОР «Магістр» 2-й рік навчання [Див. Додаток 3, Малюнок 13.]. На нашу думку, це може бути зумовлено тим, що студенти старших курсів більше зацікавлені в пошуку кар'єрних можливостей та дозвіллі поза межами університету. Саме тому вони можуть бути не в курсі інновацій в культурно-розважальній сфері університету.

Розмір стипендії

На жаль, питання щодо задоволеності студентів розміром стипендії було присутнє лише в опитувальниках 2016 та 2018 (серед тих, які ми проаналізували), хоча воно є доволі важливим для кожного студента, що навчається на бюджетній формі. Однак саме на цьому проміжку часу можна чітко відслідкувати та пояснити позитивну динаміку. Саме у 2016 році відбулося збільшення розмірів академічних та соціальних стипендій у

державних та комунальних закладах освіти, наукових установах. У студентів бакалаврата та магістратури відбулося збільшення стипендій на понад 300 гривень, а у студентів, що отримують підвищену стипендію на понад 400 гривень.

На графіку нижче ми можемо побачити, що респонденти чоловічої та жіночої статі мають майже однаковий рівень задоволеності розміром стипендії, який у 2018 році більший майже у 2 рази у порівнянні із 2016 роком.

У 2018 році найбільший рівень задоволеності демонструють студенти ОР «Магістр» 2-й рік навчання. На нашу думку, це можна пояснити тим, що оскільки більшість студентів старших курсів працевлаштовані і отримують заробітну плату, тобто стипендія не є їхнім єдиним джерелом доходу, вони сприймають її як своєрідну «надбавку» до їх щомісячного доходу і цілком задоволені таким станом речей. [Див. Додаток 3, Малюнок 14.]

Варто зазначити, що через зміни, які відбулися у 2016 році і стосувалися саме зміни стипендій, досить важко співставляти результати 2016 і 2018 році і аналізувати їх динаміку, адже були суттєві зовнішні обставини, які впливали на відповіді респондентів.

Висновки до розділу 3

Відповідно до поставленої мети та завдань у програмі дослідження [Див. Додаток 3, Малюнок 1.], ми здійснили порівняння опитувальників моніторингового опитування UNIDOS за 2014, 2016, 2018 та 2019 роки, а також проілюстрували та проаналізували динаміку змін задоволеності студентів різними аспектами навчального процесу в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

Метод вторинного аналізу є ефективним при проведенні дослідження задоволеності студентів різними аспектами навчального процесу в закладі вищої освіти. Метою проведеного нами аналізу було глибоке розкриття досліджуваного питання, з'ясування деталей, відкриття нового, а не лише оцінка вже отриманих результатів із щорічних звітів. У ході проведення аналізу ми отримали інформацію, яка може бути корисною для того, щоб відслідкувати зміни задоволення студентів різними аспектами навчального процесу в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, а також визначити можливі причини покращення чи погіршення.

Перша дослідницька гіпотеза підтвердилася. Більшість студентів, які навчаються на відмінно (отримують за іспити оцінки більше ніж 90 балів), задоволені або дуже задоволені переліком дисциплін в рамках їх спеціальності за результатами кожної із розглянутої нами хвиль моніторингового опитування. Студенти зацікавлені у предметах, які викладають у рамках їхньої навчальної програми, саме тому вони якісно готуються до семінарських та практичних занять, регулярно відвідують лекційні заняття і мають високі результати на іспитах та заліках.

Друга дослідницька гіпотеза спростувалася. Задоволеність студентів, які навчаються на природничих факультетах, технічним обладнанням факультету (доступом та належним станом комп'ютерів, спеціального обладнання тощо), з яким вони взаємодіють більше, ніж студенти з інших

факультетів, з кожним роком не збільшується. Незважаючи на те, що у 2014 році рівень задоволеності студентів природничих факультетів станом та наявністю технічного обладнання був лише 25%, з кожним роком до 2019 він тільки зменшувався.

Третя дослідницька гіпотеза підтвердилася. Респонденти жіночої статі кожної із хвиль показують нижчий рівень задоволеності культурно-розважальною сферою університету, ніж респонденти чоловічої. Однак варто зазначити, що за результатами проведення вторинного аналізу результатів моніторингового дослідження UNIDOS, рівень задоволеності респондентів жіночої статі культурно-розважальною сферою університету зростає.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Для того, щоб дослідити тему моєї магістерської роботи ми вирішили прописати основні ідеї досліджень освіти в працях соціологів, які в подальшому стануть теоретичними засадами наших наукових пошуків, здійснити соціологічну інтерпретацію навчання як соціального процесу – надати визначення поняттю «навчальний процес», яке є ключовим у даній магістерській роботі, визначити організацію навчального процесу на прикладі Київського національного університету імені Тараса Шевченка, виявити фактори, що впливають на рівень задоволеності студентів навчальним процесом, описати специфіку проведення моніторингового опитування UNIDOS, результати якого ми будемо аналізувати у практичному розділі та дослідити динаміку змін рівня задоволеності студентів 2-6-х курсів Київського національного університету імені Тараса Шевченка отримуваною освітою. Отже, відповідно до даних завдань, ми можемо сформулювати наступні висновки:

- Більшість провідних соціологів, праці яких ми розглядали, є представниками методологічного підходу структурного функціоналізму, а також соціокультурного підходу:
 - одним із основоположників соціології освіти є французький соціолог Еміль Дюркгейм. Він наголошував, що освіта є процесом, основна мета якого – збереження соціального порядку, тобто у навчанні індивіда прислуховуватися до дисципліни, для того, щоб в подальшому стати членом суспільства;
 - на думку Макса Вебера, який виокремив соціологію освіти у спеціалізовану галузь, саме прогрес науки сприяє покращенню повсякденного життя суспільства, а саме: домашній побут, виробництво, управління. Даний прогрес, зазначає німецький дослідник, неможливий без відповідного рівня освіти;

- Карл Маннгейм описав таку соціальну функцію освіти, як створення специфічної соціальної групи, а саме творчої інтелігенції. На думку дослідника, функції цієї групи в подальшому полягатимуть в демократизації освіти та інших сфер життя суспільства;
- досліджуючи освіту у своїх роботах, П'єр Бурдьє наголошував, що саме вона виступає механізмом, який закріплює систему розподілення владних позицій. Також саме вона в першу чергу відображає процеси, що пов'язані з набуттям культурного капіталу;
- Питирим Сорокін розглядав освіту як фактор культурної динаміки і у своїх наукових роботах аналізував соціальні функції освіти, взаємозв'язок освіти та інтенсивності творчості культурних цінностей, роль освіти у формуванні типових рис особистості, проблему виробництва інтелектуальної еліти, кризи класичної педагогічної моделі, моральний компонент в освіті;
- Однак у наших подальших наукових пошуках ми розглядали навчальний процес крізь призму наукового доробку П'єра Бурдьє, який почав розглядати освіту як процес, як набуття індивідом культурного капіталу.
- Ключовим для нашої роботи було поняття «навчальний процес». У рамках даної магістерської роботи було надано його визначення з точки зору соціології освіти:
 - навчальний процес – це такі дії суб'єктів освіти – студентів та викладачів, які є систематично впорядкованими та спрямовані на здобуття першими якісної освіти: засвоєння матеріалу, формування навичок та розвиток самостійного мислення;
 - головна функція навчального процесу пізнавальна;
 - навчальний процес включає у себе два компоненти – навчання та виховання. Навчання пов'язують із передачею знань та досвіду, а виховання із набуттям інших видів досвіду – естетичного, духовного.

- Була розглянута організація навчального процесу в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка:
 - Був здійснений детальний огляд процесів змін у навчальному процесі починаючи із років незалежності;
- Був здійснений огляд задоволеності студентами навчальним процесом у соціологічних джерелах:
 - ми визначили, що у соціологічних джерелах задоволення навчальним процесом розглядається як інтегроване поняття, яке відображає ступінь реалізації соціальних очікувань студента від навчально-освітньої діяльності у закладі вищої освіти, сформованих в процесі його соціалізації;
 - були розглянуті статті іноземних вчених, які досліджували фактори, що впливають на задоволеність студентами навчальним процесом.
- Після проведення інтерв'ю з Андрієм Петровичем Горбачиком були прописані особливості проведення моніторингових опитувань UNIDOS:
 - ми дізналися і прописали, що під час побудови інструментарію дослідження та опитувальника, дослідники орієнтувалися на Європейське соціальне дослідження, до якого Україна долучилася у 2004 році;
 - було визначено, що в опитувальнику UNIDOS була виділена стабільна моніторингова частина – ядро, яка включала в себе соціально-демографічний блок питань та блок стосовно рівня задоволеності студента навчальним процесом та його складовими, а також змінна частина, яка наповнювалася змістом в залежності від обставин.
- Метод вторинного аналізу моніторингових досліджень UNIDOS виявився ефективним при проведенні дослідження задоволеності студентами різними аспектами навчального процесу. Ми змогли

підтвердити 2 із 3 висунутих нами дослідницьких гіпотез та здійснити огляд динаміки рівня задоволеності студентами 2-6 курсів різних факультетів різними аспектами навчального процесу в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

Отже, усі поставлені завдання були розв'язані та мета магістерської роботи була досягнута.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агаларова К. А. Словник основних термінів з курсу "Соціологія" / К. А. Агаларова, В. В. Бурега. – Харків: НТУ «ХП», 2015. – 43 с.
2. Алхасов М. М. Некоторые проблемы вторичного анализа данных массовых опросов. Сравнительный анализ и качество эмпирических социологических данных / М. М. Алхасов. – 1984. – С. 79–91.
3. Бурдые П. Формы капитала / П.Бурдые // Социология образования: теории, исследования, проблемы. – Казань. – 2004. – С.17–27.
4. Вебер М. Избранные произведения / Макс Вебер. – Москва: Прогресс, 1990. – 808 с.
5. Воловская Н. М. Социологический мониторинг в системе информационно-аналитического сопровождения формирования имиджа ВУЗа [Электронный ресурс] / Н. М. Воловская. – 2018. – Режим доступа до ресурсу: http://dom-hors.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/spp/2018/5/sociology/volovskaya-plyusnina.pdf.
6. Вороненко А. И. Образование как социальный институт: теоретико-методологические проблемы изучения / А. И. Вороненко. // БГУ. – 2010. – №9.
7. Гиденс Э. Социология / Э. Гиденс. – Москва: Едиториал УРСС, 2005. – 568 с. – (2).
8. Гоголева М. Н. Удовлетворенность учебной деятельностью студентами гуманитарного и технического профиля / М. Н. Гоголева, А. П. Макарова. // Международный студенческий научный вестник. – 2015. – №5. – С. 192.
9. Головаха Є. Україна та Європа: результати міжнародного порівняльного соціологічного дослідження [Електронний ресурс] / Є. Головаха, А. Горбачик, Н. Паніна // Інститут соціології НАН України.

- 2006. – Режим доступу до ресурсу: https://i-soc.com.ua/assets/files/library/european_social_survey_ua.pdf.
- 10.Добреньков В. И. Методы социологического исследования / В. И. Добреньков, А. И. Кравченко. – Москва, 2004. – 356 с.
 - 11.Добреньков В. И. Социологическое образование в России / В. И. Добреньков, Г. Е. Зборовский, В. Я. Нечаев. – Москва: Альфа, 2003. – 329 с.
 - 12.Євромайдан [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Євромайдан>.
 - 13.Зайцева Д. В. Социология образования: Учебное пособие / Д. В. Зайцева. – Саратов: СГТУ, 2004. – 300 с.
 - 14.Зайченко І. В. Педагогіка: підручник / І. В. Зайченко. – Київ: Ліра-К, 2016. – 806 с.
 - 15.Зборовский Г. Е. Социология образования / Г. Е. Зборовский, Е. А. Шуклина. – Москва: Гардарики, 2005. – 384 с.
 - 16.Колотило М. О. Культурний капітал та особливості його відтворення у вищій освіті (соціально - філософський дискурс) / М. О. Колотило. // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія. – 2013. – №23. – С. 191.
 - 17.Концепція освітньої діяльності Київського національного університету імені Тараса Шевченка на період до 2019 року [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://docplayer.net/50243916-Kiyivskiy-nacionalniy-universitet-imeni-tarasa-shevchenka.html>.
 - 18.Кройтор С. Н. Социология образования как научная дисциплина: проблемное поле и направления развития [Електронний ресурс] / С. Н. Кройтор. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://core.ac.uk/download/pdf/38540705.pdf>.

19. Крыштановский А. О. Использование архива социологических исследований для проведения вторичного и сравнительного анализа. Методологические и методические аспекты сравнительных социологических исследований / А. О. Крыштановский. – 1984. – С. 149–161
20. Ксенда О. Г. Педагогическая психология : пособие / О. Г. Ксенда. – Минск: БГУ, 2014. – 311 с.
21. Латиш Ю. Навчальний процес у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка в роки незалежності [Електронний ресурс] // Етнічна історія народів Європи. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2013_40_23.
22. Манхейм К. Идеология та утопия (уривки) / Карл Манхейм. – Москва: Юрист, 1994. – 260 с.
23. Марущенко О. А. Соціологічні дослідження в освіті / О. А. Марущенко, Ю. С. Сіда. – Харків: ХНМУ, 2015. – 32 с.
24. Марущенко О. А. Соціологічні дослідження в освіті для осіб, що навчаються в магістратурі за спеціальністю «Педагогіка вищої школи» / О. А. Марущенко, Ю. С. Сіда. – Харків: ХНМУ, 2015. – 322 с.
25. Милехин А. В. Социологический мониторинг [Електронний ресурс] / А. В. Милехин. – 1999. – Режим доступу до ресурсу: http://dom-hors.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/spp/2018/5/sociology/volovskaya-plyusnina.pdf.
26. Навчальний процес: поняття та основні елементи [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-8067.html>
27. Нечаев В. Я. Социология образования / В. Я. Нечаев. – Москва: МГУ, 1994. – 200 с.

28. Про вищу освіту: Закон України від 01.01.2019 р. № 1556-VII [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
29. Свіжевська С. А. Особливості залучення роботодавців та студентів для оцінки якості освіти [Електронний ресурс] / С. А. Свіжевська – Режим доступу до ресурсу: http://www.nmu.org.ua/ua/content/infrastructure/structural_divisions/science_met_dep/statti_ukr/967.pdf
30. Сидоров М. Фактори задоволеності студентів навчальним процесом (на прикладі дослідження студентів КНУ / М. Сидоров, В. Довбня. // Соціологічні студії. – 2019. – №14. – С. 45–52.
31. Скопенко В. В. Київський університет імені Тараса Шевченка : сторінки історії і сьогодення / В. В. Скопенко. – Київ, 1994. – 285 с.
32. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество. -Москва, Изд-во политической литературы, 1992. - 423 с.
33. Сохраняева Т. Питирим Сорокин об Образовании как Факторе Культурной Динамики [Електронний ресурс] / Татьяна Сохраняева. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bu.edu/wcp/Papers/Educ/EducSokh.html>
34. Соціологія освіти: методологічні основи, тенденції розвитку, проблеми та перспективи [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/sociology/12661/>.
35. Спасский А. С. Теоретические основы социологического изучения содержания понятия удовлетворенность студента учебной работой в вузе / А. С. Спасский. // Право и образование. – 2002. – №2. – С. 96.
36. Спиридонова А. А. Исследование удовлетворенности студентов: подход, ориентированный на запросы потребителей / А. А.

- Спиридонова, Е. Г. Хомутова. // Университетское управление: практика и анализ. – 2012. – №3. – С. 96.
- 37.Стаття 47. Освітній процес [Електронний ресурс]. – 2009. – Режим доступу до ресурсу:
https://protocol.ua/ru/pro_vishchu_osvitu_stattya_47/.
- 38.Суть процесу навчання [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: http://brodypk.at.ua/navchmet/poch/bagay/sut_procesu_navchannja.pdf.
- 39.Сычева В. С. Метод вторичного анализа / В. С. Сычева. – 1995. – С. 128–131.
- 40.Шкурова Е. В. Социология образования [Електронний ресурс] / Е. В. Шкурова // БГУ. – 2020. – Режим доступу до ресурсу:
<https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/243731/1/kurilovich.pdf>.
- 41.Athiyaman A. Linking student satisfaction and service quality perceptions: the case of university education / Athiyaman. // European Journal of Marketing. – 1997. – №7. – С. 530–535
- 42.Babin B. The nature of satisfaction: An updated examination and analysis / B. Babin, M. Griffin. // Journal of Business Research. – 1998. – №41. – С. 130–134.
- 43.Browne B. Students as customers: factors affecting satisfaction and assessments of institutional quality / B. Browne, D. Kaldenberg, W. Browne. // Journal of Marketing for Higher Education. – 1998. – №8. – С. 2–9.
- 44.Esser F. Comparative Research Methods [Електронний ресурс] / Esser. – 2017. – Режим доступу до ресурсу:
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/9781118901731.iecrm0035>

45. Global Student Satisfaction 2019 [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://studyportals.com/intelligence/global-student-satisfaction-2019>
46. Hartman D. Understanding student/alumni satisfaction from a consumer's perspective: The effects of institutional performance and program outcomes [Электронный ресурс] / D. Hartman, S. Schmidt. – 1995. – Режим доступа до ресурсу: <https://doi.org/10.1007/BF02207788>
47. Kotler P. Strategic Marketing for Educational Institutions / P. Kotler, K. Fox. // New York: Prentice-Hall. – 1995. – С. 9–13.
48. Satapathy S. Sociology of Education [Электронный ресурс] / Subrata Satapathy // Paper-16. – 1984. – Режим доступа до ресурсу: https://ddceutkal.ac.in/Syllabus/MA_SOCIOLOGY/Paper-16.pdf.
49. Sevier A. Those important things: what every college president needs to know about marketing and student recruiting / Sevier. // College & University (Spring). – 1996. – С. 10–13.
- 50.

ДОДАТКИ

Додаток 1.

Програма дослідження

Актуальність

Для того, щоб найкращим чином підготувати фахівців, які будуть цінуватись роботодавцями, необхідно мати ефективні навчальні програми. Вимірювання задоволеності студентів навчальною програмою є одним з інструментів визначення її ефективності, а отримані дані дозволяють університетам краще адаптувати свої програми та умови навчання до потреб студентів. У той же час, загальновизнано, що місія освіти полягає не лише в тому, щоб впливати на знання студента, а й підвищувати рівень його загального розвитку. Дослідити, наскільки університет виконує свою місію, допомагає безперервний збір інформації про комплексний показник задоволеності студентів. Відомо, що задоволеність споживачів може розглядатись одночасно як залежна і як незалежна змінна. За результатами різних досліджень в академічному середовищі задоволеність студентів як залежна змінна напряду залежить від комплексу факторів, пов'язаних з начальним закладом. І хоча академічна і педагогічна якість викладання мають найбільший вплив на задоволеність студентів, результати досліджень свідчать про те, що не повинні недооцінюватись при розробці шляхів покращення умов і можливостей для навчання студентів і такі чинники, як соціальний клімат, естетичні аспекти матеріальної інфраструктури та якість послуг, що надаються адміністративним персоналом.

Студенти і викладачі факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка щорічно проводять моніторингове опитування UNIDOS з метою дослідження різних сфер студентського життя. Після отримання первинної соціологічної інформації шляхом проведення опитування методом анкетування дослідники узагальнюють

інформацію та публікують результати за окремі хвили. На нашу думку, для з'ясування факторів, що впливають на задоволення студентами навчальним процесом необхідно аналізувати результати моніторингового дослідження UNIDOS в розрізі не однієї, а декількох хвиль з певним інтервалом у часі. Таким чином, ми вирішили провести вторинний аналіз хвиль за 2014, 2016, 2018 та 2019 роки.

Проблемна ситуація: відсутність порівняльного аналізу результатів моніторингового опитування UNIDOS за різні хвили з метою визначення причин динаміки задоволеності студентів навчальним процесом.

Теоретичний об'єкт: задоволеність студентів 2-6 курсів різних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка навчальним процесом.

Емпіричний об'єкт: студенти 2-6 курсів різних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Предмет: ставлення студентів до різних аспектів навчального процесу в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

Мета: виявити динаміку змін задоволеності студентів різними аспектами навчального процесу в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

Відповідно до мети можна виокремити **ряд завдань:**

1. Здійснити порівняння опитувальників хвиль моніторингового опитування UNIDOS за 2014, 2016, 2018 та 2019 роки.
2. Проілюструвати динаміку змін задоволеності студентів різними аспектами навчального процесу в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.
3. Проаналізувати динаміку змін задоволеності студентів різними аспектами навчального процесу в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

Теоретична інтерпретація понять

Навчання – одне з основних понять дидактики. Це цілеспрямований процес взаємодії викладача та студентів з метою їхнього розвитку, освіти. Дидактична сутність навчання полягає в тому, що воно відбувається у постійній взаємодії двох діяльностей: викладання і учіння. [Суть процесу навчання, 2010]

Викладання – діяльність викладача в процесі навчання, що полягає в постановці перед студентами пізнавального завдання, повідомленні нових знань, організації спостережень, лабораторних і практичних занять, керівництві роботою учнів із самостійного засвоєння студентів, у перевірці якості знань, умінь та навичок.[Суть процесу навчання, 2010]

Учіння – цілеспрямований процес засвоєння студентами знань, оволодіння вміннями і навичками. У широкому значенні — оволодіння соціальним досвідом з метою його використання в практичному житті. [Суть процесу навчання, 2010]

Навчальний процес – це система організаційних і дидактичних заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти на певному освітньому або кваліфікаційному рівні відповідно до державних стандартів освіти. [Навчальний процес: поняття та основні елементи, 2014]

Освіта – многозначне явище сучасного суспільства, це і специфічний соціальний інститут, і освітній процес, і тип діяльності, і результат, і цінність, галузь господарювання, а також специфічна галузь знання. [Агаларова, 2015]

Вища освіта – це рівень системи освіти, що забезпечує фундаментальну наукову та загальнокультурну, практичну підготовку, одержання громадянами спеціальності відповідно до покликання, інтересів, здібностей, підвищення їхньої кваліфікації, вдосконалення професійної

підготовки, перепідготовку наукових і науково-педагогічних кадрів.
[Агаларова, 2015]

Освітній процес – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у закладі вищої освіти (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості. [Стаття 47. Освітній процес, 2009]

Студент – учень вищого, у деяких країнах і середнього навчального закладу.

Соціальна роль – очікувана типова поведінка людини, пов'язана з її соціальним статусом. Роль відображає динамічний аспект статусу – це діяльність з реалізації певних прав і обов'язків. Будучи членом суспільства, різноманітних груп і організацій, посідаючи в них певне місце або позицію, виконуючи властиві цій позиції функції, індивід тим самим виконує відповідні соціальні ролі (наприклад, глави сім'ї, викладача, студента депутата тощо).[Агаларова, 2015]

Соціалізація – це процес засвоєння та відтворення індивідом протягом життя соціальних норм і культурних цінностей того суспільства, до якого він належить. Завдяки процесам соціалізації формується й розвивається особистість.[Агаларова, 2015]

Емпірична інтерпретація понять

Студенти Київського національного університету імені Тараса Шевченка

1. За статтю:

- чоловіки
- жінки

2. За курсом:

- Другий
- Третій
- Четвертий
- ОР «спеціаліст»
- ОР «магістр» 1-й рік навчання
- ОР «магістр» 2-й рік навчання

3. За факультетом/інститутом:

- Військовий інститут
- Географічний факультет
- Економічний факультет
- Інститут високих технологій
- Інститут журналістики
- Інститут міжнародних відносин
- Інститут післядипломної освіти
- Інститут права
- Інститут Управління державної охорони України
- Інститут філології
- Історичний факультет
- Механіко-математичний факультет
- Навчально-науковий інститут "Інститут геології"
- Навчально-науковий центр "Інститут біології та медицини"
- Факультет інформаційних технологій
- Факультет комп'ютерних наук та кібернетики
- Факультет психології
- Факультет радіофізики, електроніки та комп'ютерних систем
- Факультет соціології
- Фізичний факультет
- Філософський факультет
- Хімічний факультет

4. За успішністю (діапазоном, в якому найчастіше знаходяться оцінки на іспитах):

- 60-74 балів
- 75-89 балів
- 90 і вище балів

5. За працевлаштуванням під час навчання в університеті:

- Постійна робота за 40-годинним робочим тижнем
- Робота час від часу
- Робота відсутня

Аспекти студентського життя в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка

- Умови вступу до університету
- Розклад занять
- Робота викладачів
- Зміна
- Розмір стипендії
- Наявність та стан технічного обладнання
- Бібліотека університету
- Ставлення викладачів до студентів
- Якість отриманих теоретичних знань
- Якість отриманих практичних навичок
- Можливість реалізації себе в науковій сфері
- Можливість впливати на організацію навчального процесу
- Перелік дисциплін, що викладаються
- Оснащення навчальних лабораторій
- Культурно-розважальна сфера

Підрозділи університету

- Методисти факультету (інституту)
- Деканат факультету (інституту)

- Студентський парламент Університету
- Студентський парламент факультету (інституту)
- Студентська Рада гуртожитку
- Рада молодих науковців
- Наукове товариство студентів та аспірантів (НТСА)
- Відділ академічної мобільності
- Відділ міжнародного співробітництва університету
- Профспілкове бюро факультету (інституту)
- Молодіжний центр культурно-естетичного виховання
- Кафедра фізичного виховання та спорту

Заходи підвищення якості навчального процесу в університеті

- Розширення міжнародних зв'язків факультету
- Створення програми підготовки магістрів та бакалаврів відповідно до європейських навчальних програм
- Приділення більше уваги вивченню іноземних мов
- Застосування іноземних мов у навчальному процесі (проведення занять іноземною мовою)
- Зменшення розміру навчальних груп
- Посилення зв'язку теоретичних знань з практикою
- Надання студентам більше можливості самостійного вибору навчальних курсів
- Запровадження систематичного оцінювання студентами якості викладання
- Вдосконалення змісту і форми проведення практик
- Запровадження анонімного оцінювання знань під час іспитів
- Збільшення кількості часу для самостійної роботи студентів
- Підвищення вимог до дисципліни студентів
- Оновлення матеріально-технічної бази факультету (інституту)

Чинники впливу на рівень задоволеності студентами навчальним процесом в університеті

1. Макро-чинники:

- суспільні уявлення стосовно престижності навчання в даному закладі вищої освіти
- отримання практичних навичок і теоретичних знань з метою подальшого працевлаштування
- отримання стипендії
- університетське середовище: викладачі, одногрупники тощо

2. Мікро-чинники:

- вплив батьківської родини
- вплив друзів, знайомих
- певні життєві ситуації
- зайнятість на роботі

Гіпотези

1. Більшість студентів, які навчаються на відмінно (отримують за іспити оцінки більше ніж 90 балів), задоволені або дуже задоволені переліком дисциплін в рамках їх спеціальності за результатами кожної із розглянутої нами хвиль моніторингового опитування.
2. Задоволеність студентів, які навчаються на природничих факультетах, технічним обладнанням факультету (доступом та належним станом комп'ютерів, спеціального обладнання тощо), з яким вони взаємодіють більше, ніж студенти з інших факультетів, з кожним роком збільшується.
3. Респонденти жіночої статі кожної із хвиль показують нижчий рівень задоволеності культурно-розважальною сферою університету, ніж респонденти чоловічої статі.

Попередній системний аналіз об'єкта дослідження

Чинники, які впливають на рівень задоволеності студентами навчальним процесом:

Явні:

- 1) Стать
- 2) Тривалість навчання в університеті
- 3) Успішність у навчанні
- 4) Трудова діяльність під час навчання в університеті

Латентні:

- 1) Батьківська родина
- 3) Життєві ситуації
- 4) Вплив ЗМІ

Зовнішні:

- 1) Найближче оточення: друзі, одногрупники тощо
- 2) Імідж університету в Україні та у світі

Внутрішні:

- 1) Власні переконання
- 2) Особистісні сімейні орієнтації

Методи дослідження

Згідно з предметною областю даної проблематики, ми будемо здійснювати вторинний аналіз даних, тобто повторний аналіз результатів проведених соціологічних досліджень, що має мету, відмінну від першочергової. Здійснюючи вторинний аналіз, ми будемо використовувати доступні емпіричні дані, зібрані іншими дослідниками (студентами 3-4 курсів та викладачами факультету соціології в рамках навчальної практики). Аналізуючи вторинні дані, ми порівняємо результати 4 хвиль та визначимо динаміку змін.

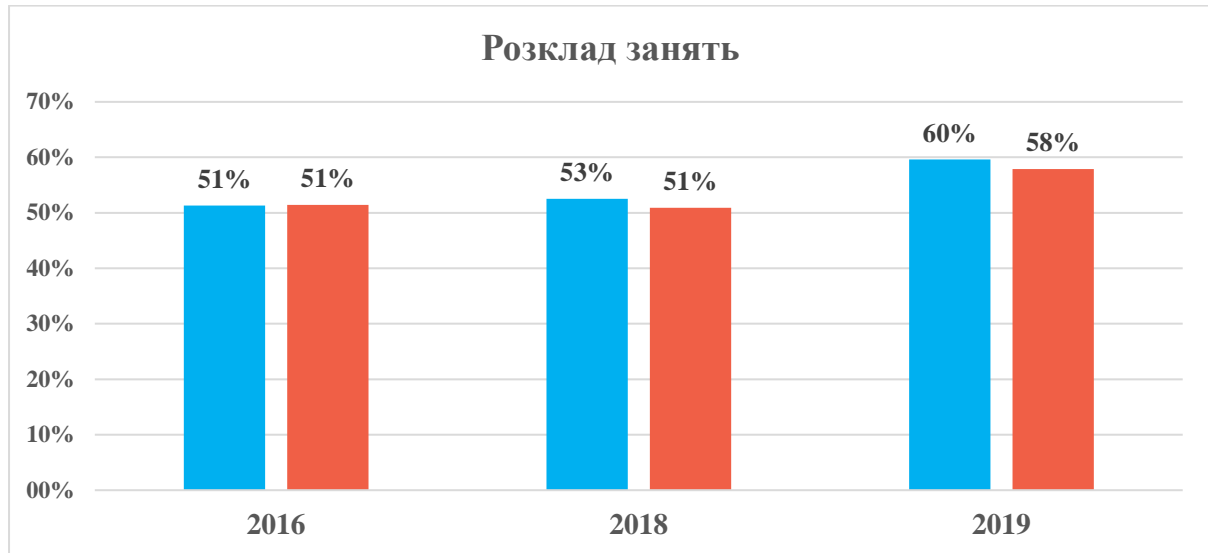
Джерелом інформації виступатимуть 4 масиви даних за хвилі 2014, 2016, 2018 та 2019 років моніторингового опитування UNIDOS студентів

різних факультетів 2-6 курсів Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

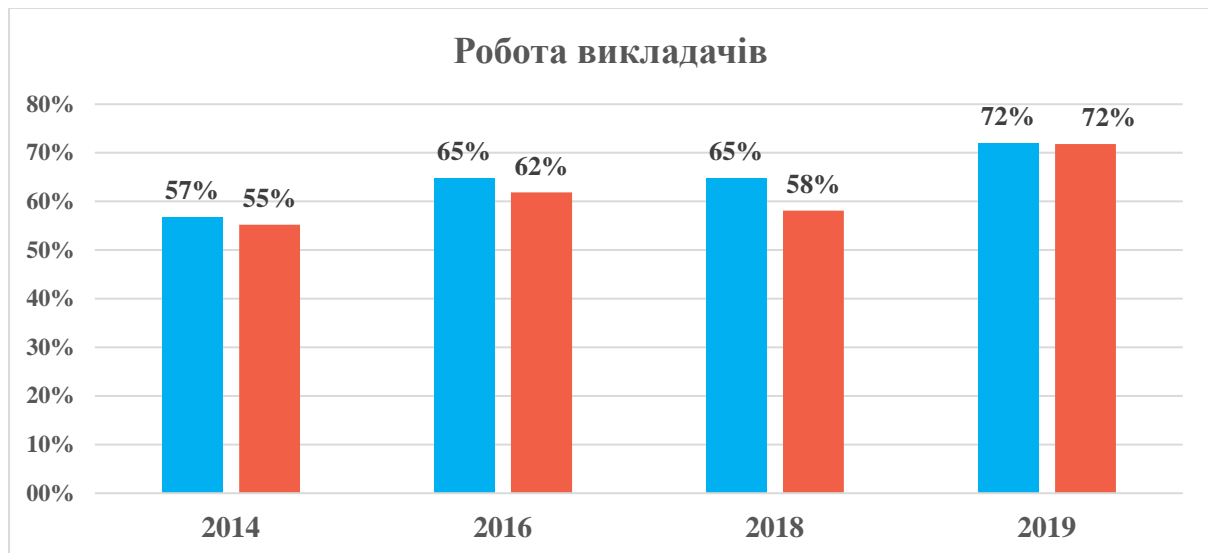
Кожна із анкет в рамках проведення даного моніторингового опитування складається із ядра (незмінної частину) та змінного блоку питань відповідно до актуальних питань університетського середовища.

Двовимірний аналіз соціологічних даних (за рівнем задоволеності наступними аспектами навчального процесу та статтю)

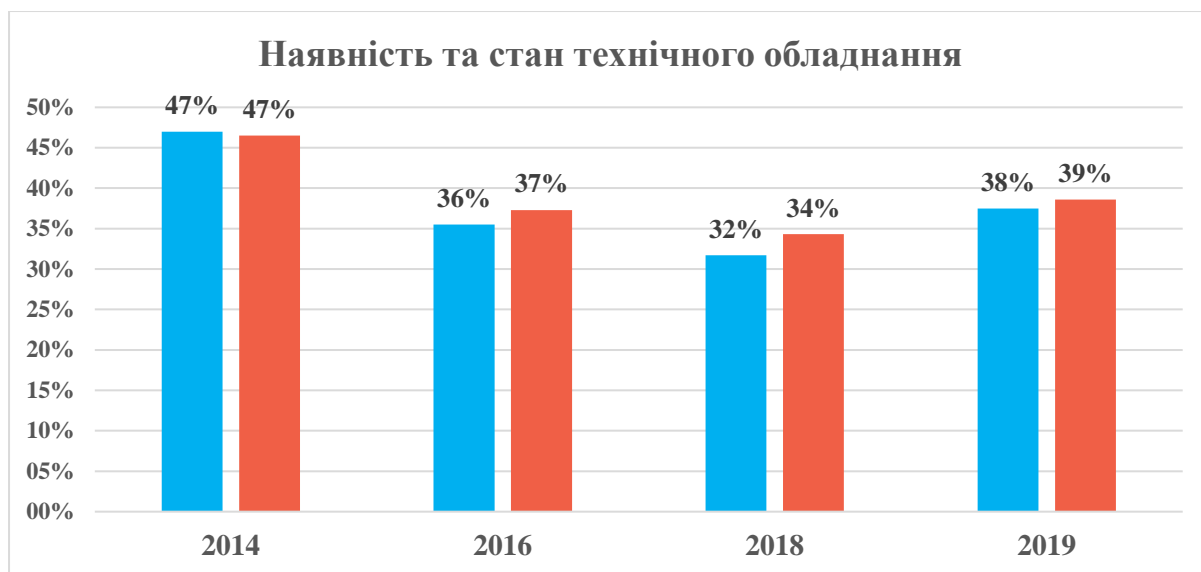
	Чоловіки
	Жінки

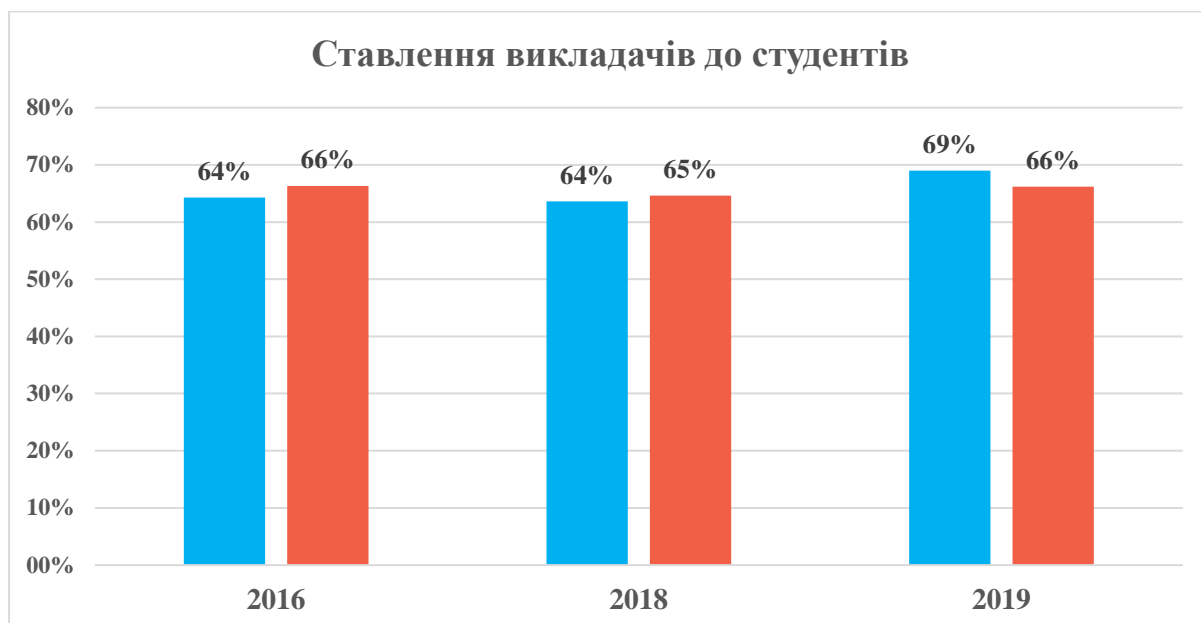
Малюнок 1.

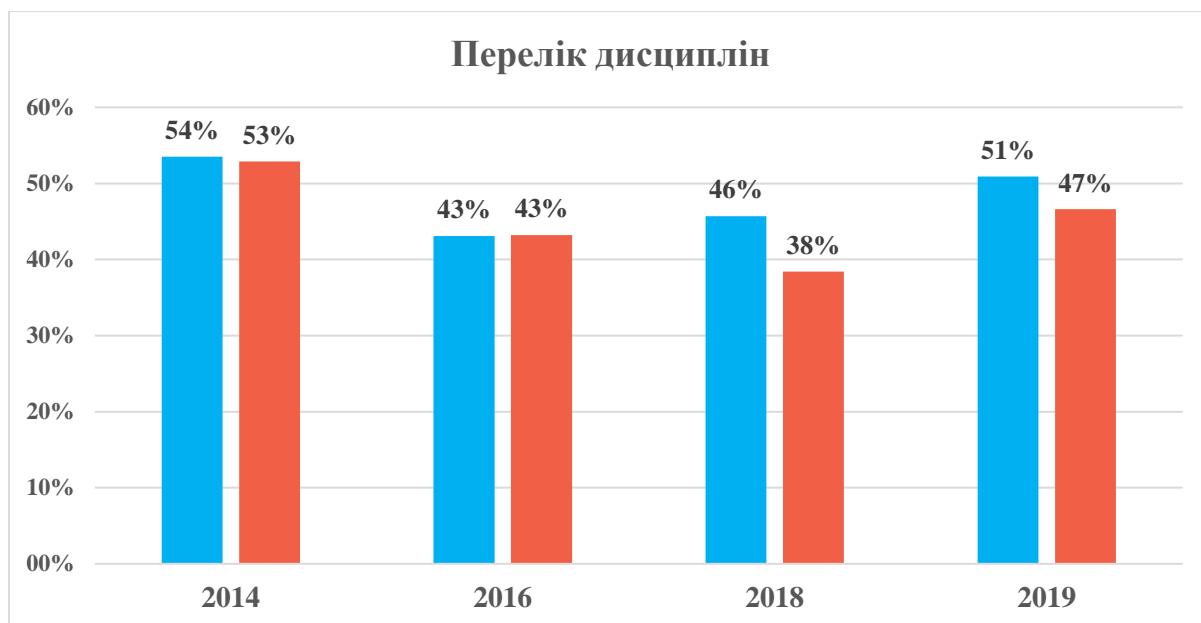
Малюнок 2.

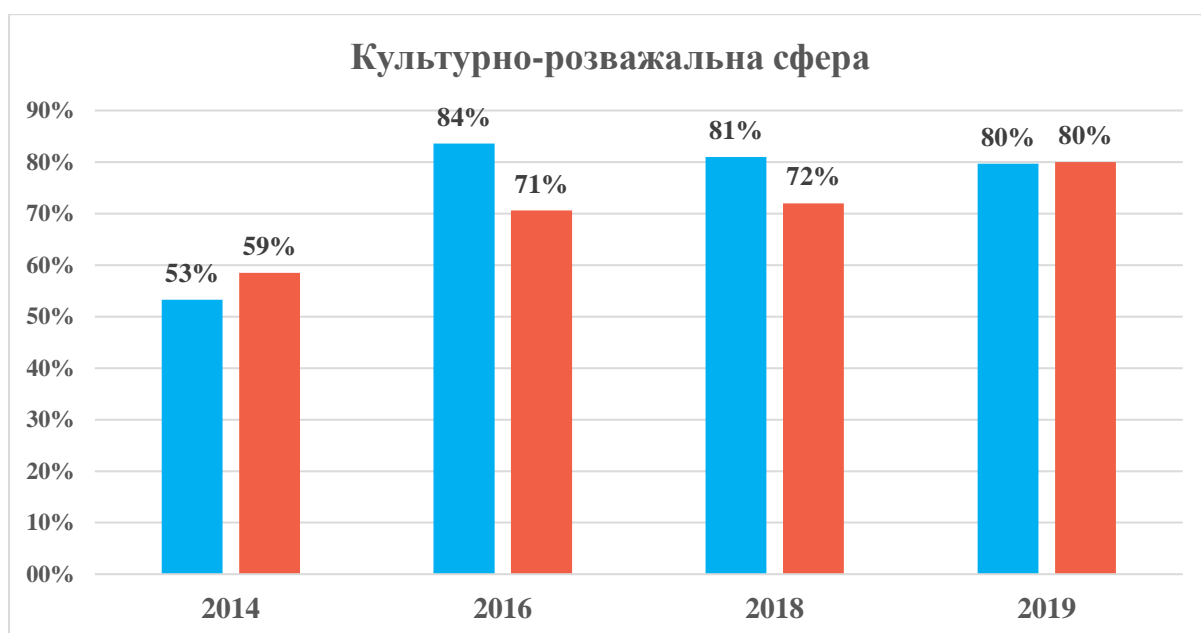
Малюнок 3.

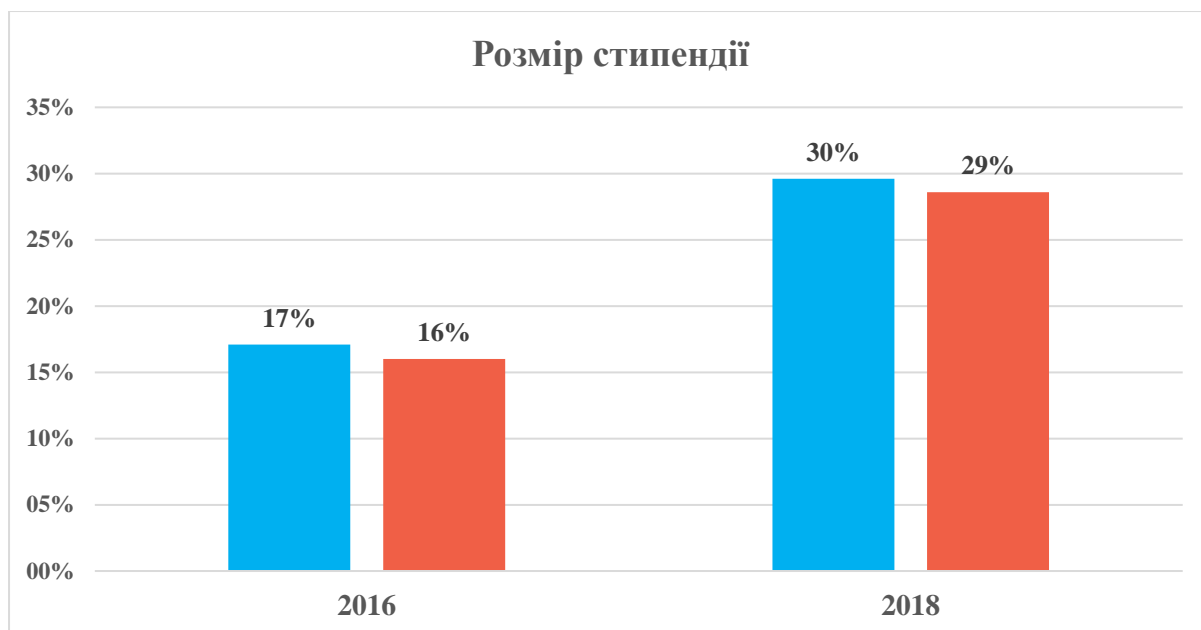
Малюнок 4.

Малюнок 5.

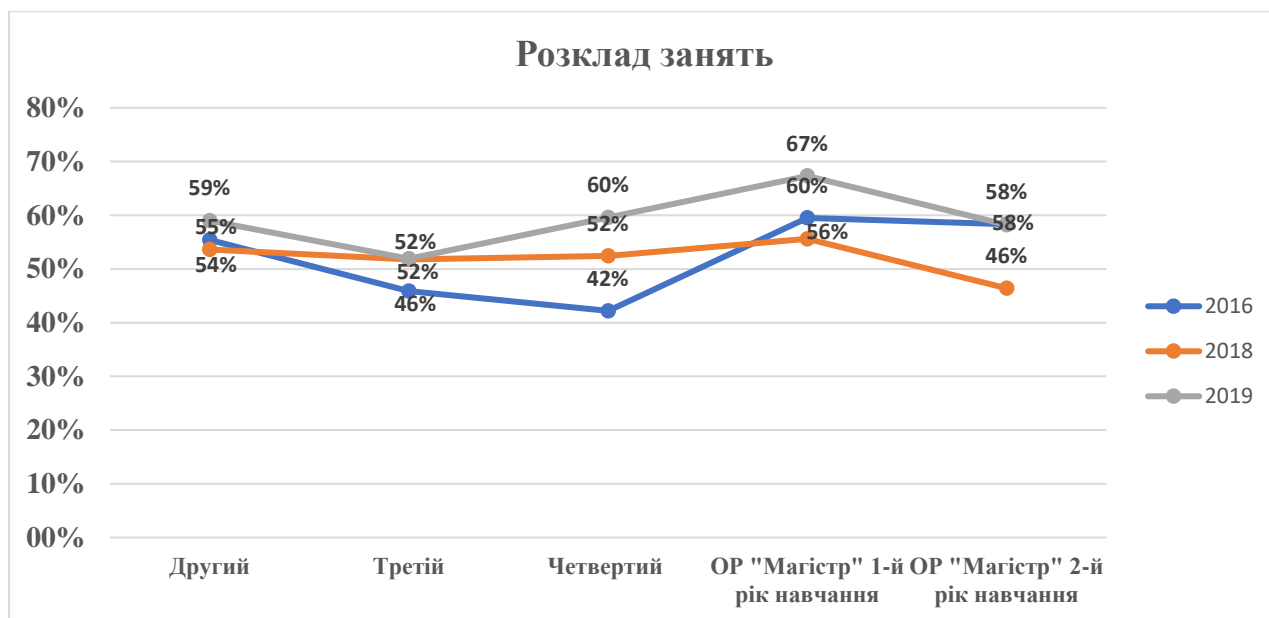
Малюнок 6.

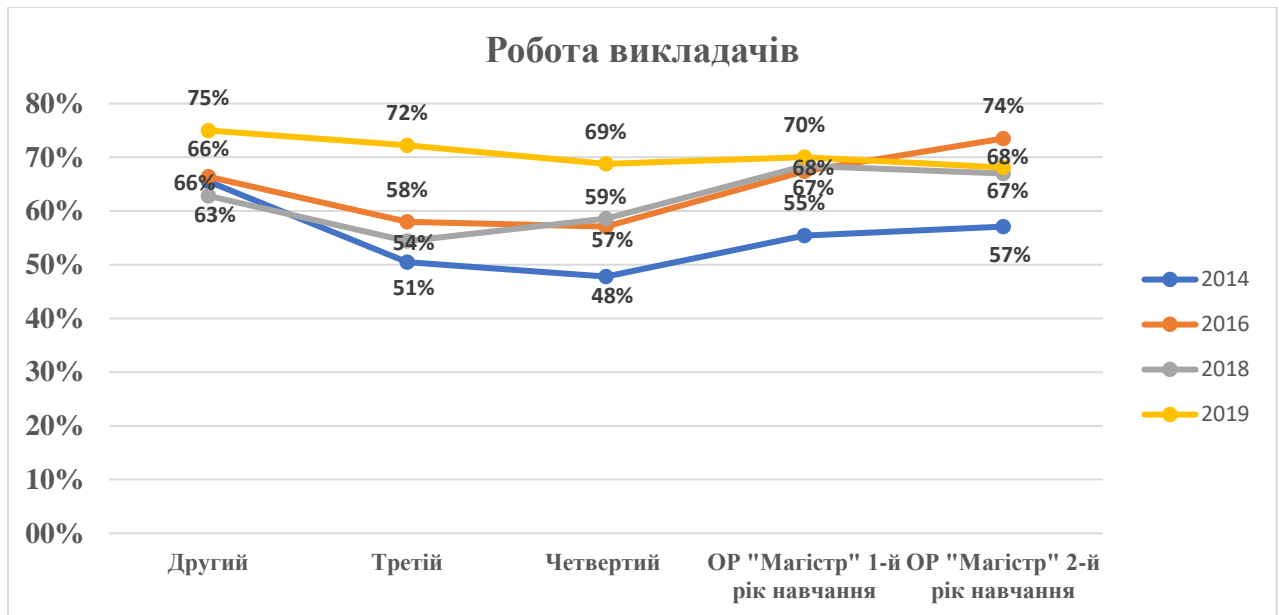
Малюнок 7.

Додаток 3.

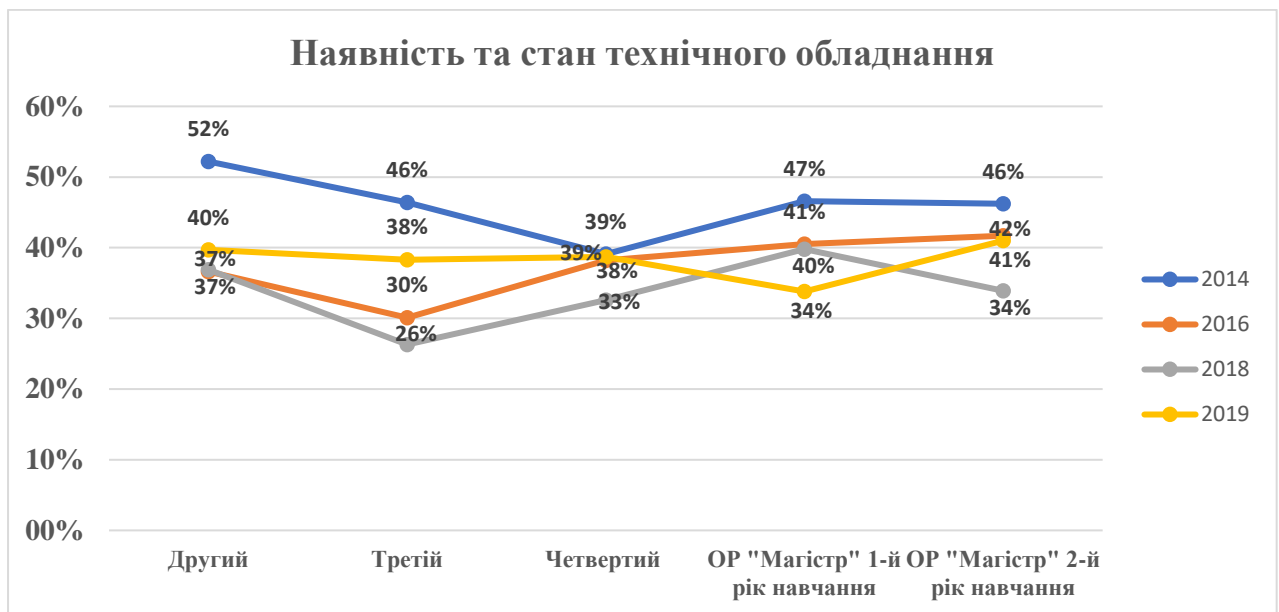
Двовимірний аналіз соціологічних даних (за рівнем задоволеності наступними аспектами навчального процесу та курсом)

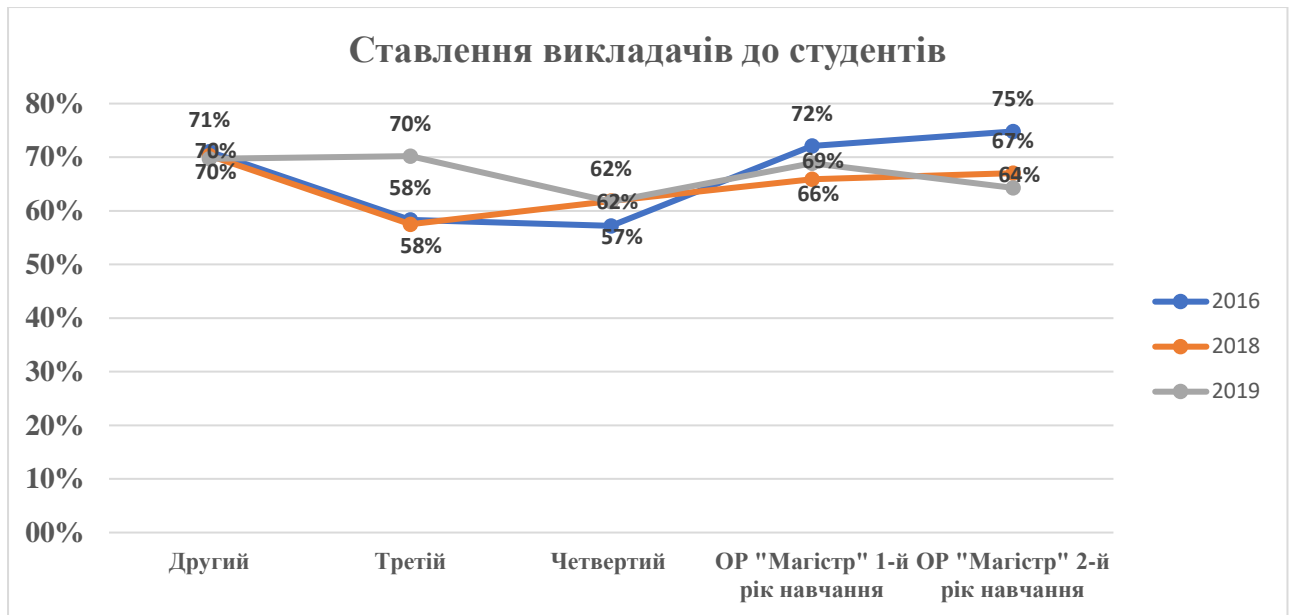
Малюнок 8.

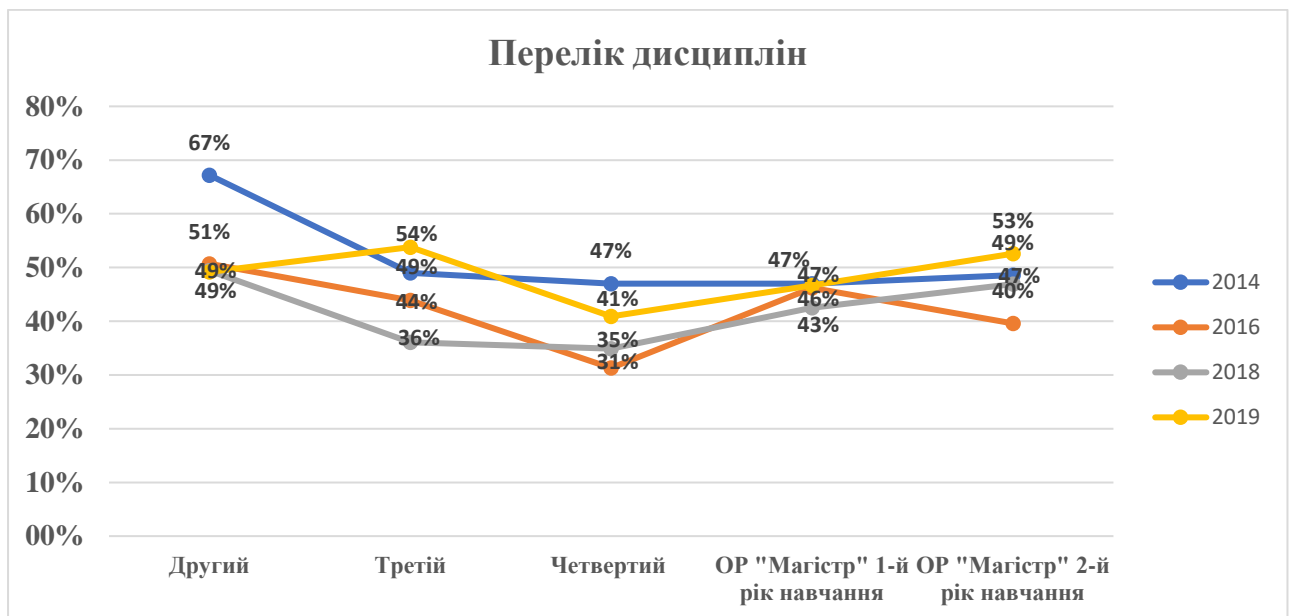
Малюнок 9.

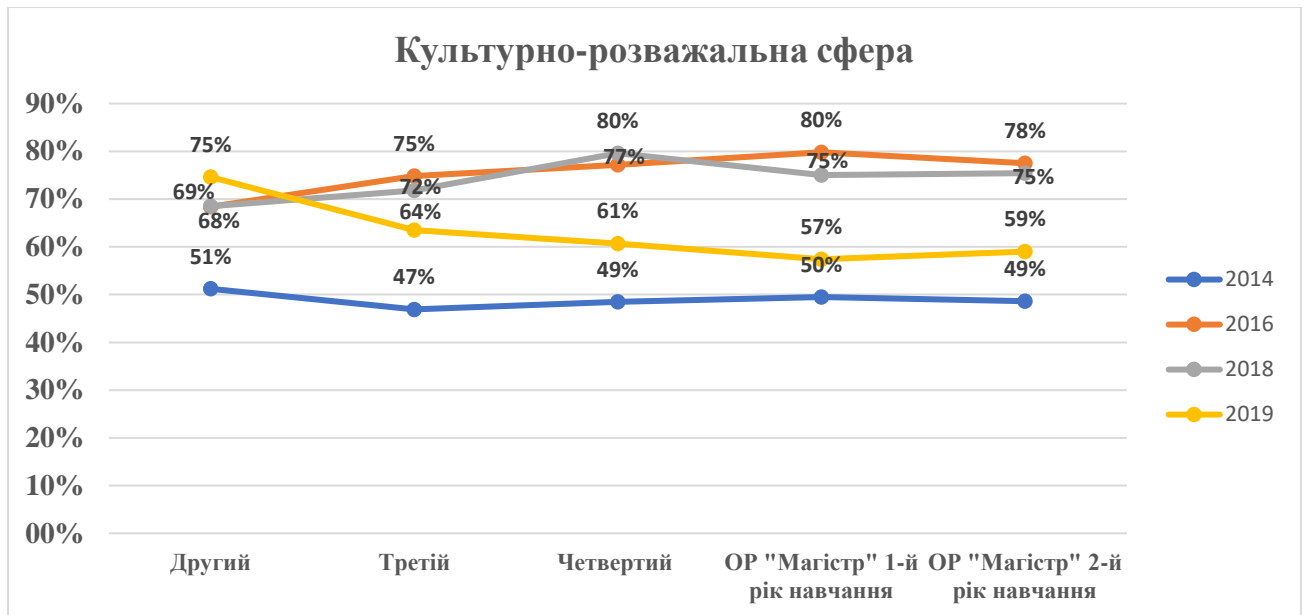
Малюнок 10.

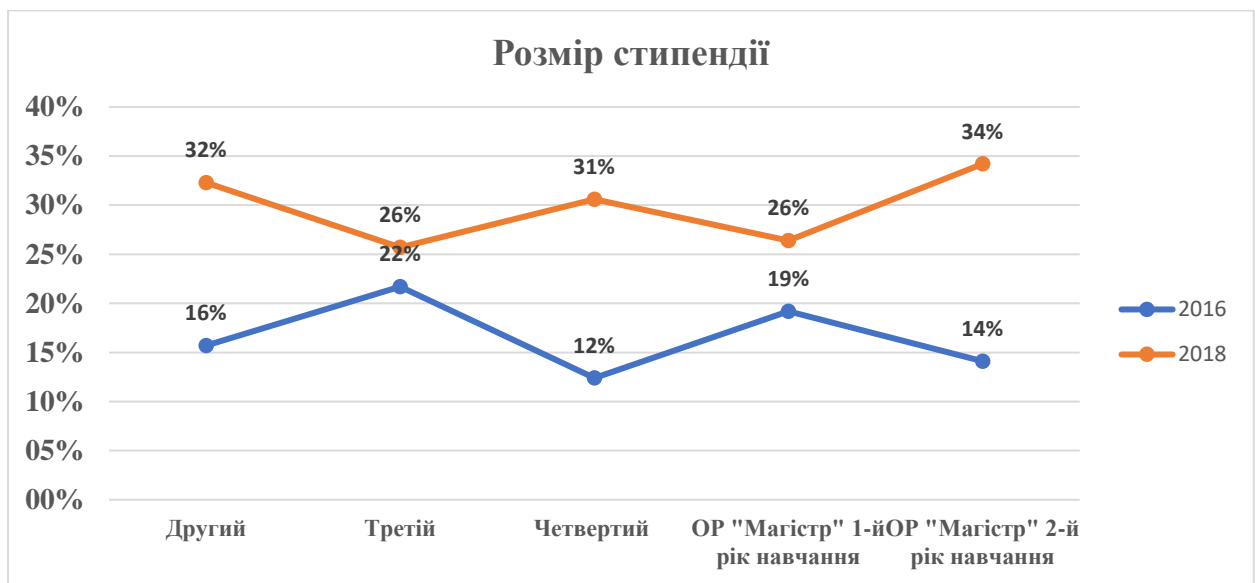
Малюнок 11.

Малюнок 12.

Малюнок 13.

Малюнок 14

Додаток 4.

Рік	% респондентів, які задоволені роботою методистів
2019	63,0%
2018	62,0%
2016	58,0%

Таблиця 1.